

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR
ANABİLİM DALI

**SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN
ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE SPORUN
ETKİLERİNE YÖNELİK TUTUM VE FARKINDALIK
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

Furkan KÜÇÜKTORUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Barış KARAOĞLU

BİNGÖL-2024

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR
ANABİLİM DALI

**SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN
ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERDE SPORUN
ETKİLERİNE YÖNELİK TUTUM VE FARKINDALIK
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

Furkan KÜÇÜKTORUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Barış KARAOĞLU

BİNGÖL-2024

ETİK BEYAN

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bingöl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “*Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Tutum ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi*” başlıklı “**Yüksek Lisans**” tezimin içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu **beyan ederim**.

Beyan edilen bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ettiğimi bildiririm.

12/09/2024

Furkan KÜÇÜKTORUN

Öğrenci

TEŞEKKÜR

‘‘Spor Bilimleri Fakóltesi Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Tutum ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi’’ adlı yüksek lisans tezimin yapılmasının her aşamasında desteğini esirgemeyen, kıymetli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine her danıştığımda bana değerli zamanını ayırıp sabırla ve ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenin fazlasını yapan sayın danışman hocam Doç. Dr. Barış Karaoğlu’na, değerli jüri üyelerime ve Bingöl Üniversitesi Spor Bilimleri Fakóltesindeki hocalarıma ve her zaman varlığı ile bana destek olan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Furkan KÜÇÜKTORUN

Eylül 2024

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
TABLolar DİZİNİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
1.GİRİŞ.....	1
2.GENEL BİLGİLER.....	7
2.1. Zihinsel Engellilerin Sınıflandırılması	14
2.1.1. Psikolojik Sınıflandırma	15
2.1.1.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik	15
2.1.1.2. Orta Düzeyde Zihinsel Yetersizlik	15
2.1.1.3. Ağır ve çok Ağır Düzeyde Zihinsel yetersizlik	16
2.1.2. Eğitsel Sınıflandırma	17
2.1.2.1. Eğitilebilir Zihinsel Engelliler	17
2.1.2.2. Öğretilebilir Zihinsel Engelliler.....	17
2.2. Zihinsel Engelliliğin Nedenleri.....	17
2.2.1. Kalıtsal Nedenler	18
2.2.2. Doğum Öncesinde Oluşan Nedenler	18
2.2.3. Doğum Sırasında Oluşan Nedenler	19
2.2.4. Doğum Sonrası Oluşan Nedenler	19
2.2.5. Çevresel Kaynaklı Nedenler	20
2.3. Zihinsel Engelli Bireylerin Beden Eğitiminde Dikkat Edilecekler	20
2.4. Beden Eğitimi ve Sporun Zihinsel Engelli Bireyler İçin Önemi	21

3. GEREÇ ve YÖNTEM	28
3.1. Gönüllü Gruplarının Seçimi	28
3.2. Veri Toplama Araçları	28
3.2.1. Demografik Bilgi Formu	28
3.2.2. Zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği	28
3.2.3. Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği	29
4. BULGULAR	32
5. TARTIŞMA-SONUÇ	38
6. ÖNERİLER	454
KAYNAKÇA	465
EKLER	55
ÖZGEÇMİŞ	59

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

%	: Yüzde
N	: Katılımcı Sayısı
X	: Aritmetik Ortalama
SS	: Standart Sapma
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
LSD	: Least Significant Difference
ZEBSEYTÖ	: Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği
ZEBSEYFÖ	: Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Katılımcıların Betimsel İstatistikleri.....	29
Tablo 3.2. Ölçek Puanlarının Çarpıklık-Basıklık Düzeyi Sonuçları.....	30
Tablo 4.1. Katılımcıların ZEBSEYT Ölçeği ve ZEBSEYF Ölçeğinden Elde Ettikleri Puanların Betimsel İstatistikleri.....	32
Tablo 4.2. Katılımcıların Cinsiyetlerine göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri	32
Tablo 4.3. Katılımcıların Yaşlarına göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri	33
Tablo 4.4. Katılımcıların Bölümlerine göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri.....	33
Tablo 4.5. Katılımcıların Sınıflarına göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri.....	34
Tablo 4.6. Katılımcıların Anne Eğitim Durumlarına Göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri.....	35
Tablo 4.7. Katılımcıların Baba Eğitim Durumlarına göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri.....	36
Tablo 4.8. Katılımcıların Engelli Birey Varlığı Değişkenine göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri	37

ÖZET

Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Tutum ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi

Araştırmamızın amacı Bingöl Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Tutum ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesidir. Araştırmanın evrenini Bingöl Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenimini sürdüren 780 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem grubunu ise tesadüfü yöntemle seçilen 500 kişi oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak; Zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği, Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 22 istatistik paket programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. İkili karşılaştırmalarda bağımsız gruplarda t testi kullanılır iken, çoklu karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve oluşan farklılıkların tespitinde ise LSD (Least Significant Difference) testinden faydalanılmıştır. $p < 0.05$ değeri anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırma sonucunda, katılımcıların yaş, bölüm, sınıf, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik tutum ve farkındalık düzeylerinin değerlendirmelerinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Cinsiyet ve aile veya akrabada engelli birey varlığı değişkeninde ise istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Spor, Tutum, Farkındalık, Zihinsel Engelli

ABSTRACT

Examination of the Attitudes and Awareness Levels of Faculty of Sports Sciences Students Towards the Effects of Sports on Mentally Disabled Individuals

The aim of our research is to examine the Attitudes and Awareness Levels of Bingöl University Faculty of Sports Sciences Students towards the Effects of Sports on Mentally Disabled Individuals. The population of the research consisted of 780 students studying at Bingöl University, Faculty of Sports Sciences. The sample group consisted of 500 people selected randomly. As data collection tools in the research; The attitude scale towards the sporting activities of mentally disabled individuals and the awareness scale towards the effects of sports on mentally disabled individuals were used. IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 22 statistical package program was used in the analysis of the data. It was determined that the data obtained showed a normal distribution. While t-test was used for independent groups in pairwise comparisons, one-way analysis of variance (ANOVA) was used in multiple comparisons and LSD (Least Significant Difference) test was used to detect the differences. A value of $p < 0.05$ was considered significant.

As a result of the research, statistically significant differences were found between the groups in the evaluation of the participants' attitudes and awareness levels towards the effects of sports on mentally disabled individuals according to the variables of age, department, class, mother's education level and father's education level. No statistically significant differences were detected in the variables of gender and presence of a disabled person in the family or relative.

Key words: Sports, Attitude, Awareness, Mental Disability

1. GİRİŞ

Engelli; doğuştan olan ya da sonrasında herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal becerilerini çeşitli düzeylerde yitirmesiyle sebebiyle sosyal hayata adapte olarak günlük ihtiyaçlarını sağlama sorunları bulunan ve korunma, bakım, iyileştirme, danışmanlık ve yardım hizmetlerine gereksinim duyan bireydir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı 2008). Farklı bir tanım olarak bireyin fiziksel, bilişsel ve psikolojik becerileri ve özelliklerinden belli bir bölümünü daimî şekilde kaybetmesi ve olağan hayatın icap ettiklerine adapte olamaması vaziyetine engel, bu durumda olan bireylere de engelli denir (Tatar 1997). Başka bir tanım olarak engellilik, fiziksel fonksiyonlardaki kayıplar sebebiyle meydana gelen toplumsal dezavantajlar olarak kabul edilmektedir (Heiden 1996).

Toplumdaki en büyük azınlık gruplardan biri de engellilerdir. Bu kişiler engellilik durumları sebebiyle hem kamusal alanda hem de özel alanda çok fazla problemle karşılaşmaktadırlar. Önemli problemleri sosyal çevreden dışlanma, ayrımcılık ve önyargılardır. Temel olan haklardan mahrumdurlar. Fazla problemleri olduğu ve onları halletmekten aciz oldukları düşünülür (Arıkan 2002).

Engelliği olan kişiler, engelliği olmayan kişilerle aynı haklara ve olanaklara sahiptir. Fakat, bu kişiler için oluşturulan, ayrımcı, hususi programlar ve organizasyonlar, aslında bu bireylere daha iyi hizmet sunulmasıyla ilgili değil, toplumdan ayrıştırılmasına ve yalnız kalmasına sebep vermektedir. Her insan açısından geçerli olduğu gibi, engelliği bulunan kişiler için de sosyal hayatı benimseyerek kendini gerçekleştirmek hem bir ihtiyaç hem de bir haktır. Bu ihtiyaç giderilmediğinde, kişide tatminsizlik ve eksiklik hissi oluşur. Engelliği bulunan kişiler açısından bu etki çok daha da barizdir (Karataş 1998).

Engelliği bulunan kişiler, sosyal çevrenin öteki üyeleriyle eş değer haklara ve imtiyazlara sahip, hizmet almaya ve düşünölmeye değer ve diğer bir yandan da öteki kişilerle aynı sorumlulukları taşıması gerekli bireyler olarak görölmelidir (Özgöl ve ark. 1998).

Engelliği bulunan kişilerin problemleri, bedensel, toplumsal, kültürel, maddi nedenlere dayanabilmektedir. Günlük hayatta, şehir hayatında ve sosyal hayatta belirli ölçüde yer alabilmektedirler (Gökcan 2008).

Engelli bireylerin çok önemli ve çözüm gerektiren sorunları vardır. Sağlıktan eğitime, kültür ve sanattan spora, psikolojik destekten sürekli bakımına kadar daha birçok çözüm gereken sorunları var olmaktadır (Gökcan 2008). Engellikle ilgili Ulusal ve uluslararası gerçekleştirilen politikalar; engelliği bulunan kişilerin sağlık, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda iyileştirilmeleri açısından ciddi mesafe aldırılmıştır. Sanayiyle beraber ilerleyen teknoloji, toplumsal yaşamın canlılığı ve sosyal çevredeki farklılıklar neticesinde sürekli olarak evde yaşamını sürdüren engelli kişilerin sosyal çevreyle entegre olma arzuları toplumun öteki bireyleri açısından fark edilir düzeye gelmiştir (Genç ve Çat 2013).

Engellilik durumu, kişinin hayat etkinliklerine sınır koyan, kısıtlayan bilişsel-bedensel noksanlıklardır ve kişinin kabiliyetindeki ve gücündeki eksiklik halidir (Coleman 1995). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engellilik kavramını, “bireyden veya eksiksiz şekilde vücuttan umulan hareketler, kabiliyetler ve vazifeler olarak belirtilen etkinliklerin gerçekleştirilmesindeki noksanlık ya da sınırlılık halidir”, “bir eksiklik ya da engel sebebi ile yaşa, cinsiyete, toplumsal ve kültürel etmenlere dayalı şekilde bireyden umulan rollerin kısıtlanması ya da yerine getirilememesi” şeklinde ifade edilmektedir (WHO 1980). Engellilik, bedensel işlevlerdeki hasarlar sebebiyle meydana gelen kayıpların yarattığı toplumsal dezavantajlar” olarak ifade edilmektedir (Heiden 1996).

Engellilik durumu insanlığın bir parçası halindedir. Önemli miktarda insanlar yaşamının belli bir evresinden sonra geçici ya da kalıcı bir şekilde güçsüz kalarak ve işlevlerini sağlama noktasında artan sorunlarla baş başa kalacaktır. Engellilik durumu karmaşıktır bir durumdur ve engellilik durumuyla ilişkili sorunları çözmek adına yapılan müdahaleler çoklu ve sistemiktir, durumuna göre çeşitlilik gerektirir (Selçuk ve ark. 2014).

Engellilik “Bazı unsurlara bağlı olarak doğum öncesi, sırası ya da doğum sonrası dönemde gelişen, bireyin bedensel, zihinsel, duyuşsal, toplumsal ve psikolojik anlamda bazı işlevlerini kaybetmesine sebep olan, bunun yanında bireyin toplum yaşamına uyum sağlayamama, günlük gereksinimlerini yerine getirmede problem yaşama, bakım, koruma

ve rehabilitasyona gereksinim duyma gibi sorunlarla karşılaşmasına sebep olan durum” şeklinde ifade edilmektedir (Öztürk 2011).

Engellilik; sağlığın kaybedilmesi neticesiyle gerçekleşen yetersizliklerden ötürü, belli başlı bir yeteneğin herhangi bir yetersizliği olmayan sağlıklı bir kişiye göre kısıtlanması veya yitilmesi olarak ifade edilmektedir (Kurtoğlu 2017; Özida 2002). Engelli çocuklar arasında en sık görülen grup, zihinsel engelli çocuklardır. Bu bireyler kendi içerisinde şu şekilde sınıflandırılmaktadır; çok ağır, ağır, orta ve hafif zihinsel engelli bireyler olup bu bireyler toplum tarafından yeterince tanınmamaktadır (Ersoy ve Avcı 2000; İlhan 2008).

Engellilik nedenleri üç grup altında incelenmektedir. Doğum öncesi, doğum sırasında ve doğum sonrasındaki sebepler. Doğum öncesi nedenler içerisinde tehlikeli olan gebelikler kalıtsal ve doğumsal özürlükler yer almaktadır. Doğum esnasında meydana gelebilecek çeşitli sağlık sorunları (zor doğum, asfiksi gibi) engelliliğe sebebiyet verebilir. Beslenme bozuklukları, bulaşıcı hastalıklar ve kazalar gibi sebepler ise doğum sonrasında meydana gelen engel durumları olarak belirtilir (Yamaner 1994).

Zihinsel yetersizlik; genel olarak gelişimsel dönemde meydana çıkan düzenli hareketlerde noksanlık hali şeklinde belirtilmektedir (Çavdar 2011). Farklı bir bakış açısıyla genel zekâ işlevlerinin olması beklenenin altında kalması hali, “herkes gibi olamama” sözüyle farklılığın meydana gelişini ifade etmektedir. İfade edilen farklılığın iyileştirilmesi esnasında ise zihinsel yetersizliğe sahip kişilerin sağlık problemlerini en düşük düzeye düşürmek ve toplumsal manada sosyalleşmelerini sağlamak için gerekli yöntemlerden biri de beden eğitimi ve spordur (İlhan ve Esentürk 2015).

Zihinsel Engel: Doğum öncesi, esnası veya sonrasındaki gelişim dönemlerinde, çeşitli nedenlerle bilişsel ilerlemede ve fonksiyonlarında meydana gelen daimî veya kısmi ağırlaşma, tamamen duraksama veya gerileme yaşanması ve devamlı şekilde herhangi hayat yeteneklerinde ya da hareketlerinde ahenksizlik, gerilik ve eksikliğin meydana gelme şeklidir (İlhan 2008) ve zihinsel faaliyetlerde kendini meydana çıkararak güçsüzlük durumu olarak açıklanır (Okan ve Özdemir 2005). Zihinsel Engellilik; öğrenme ile toplumsal uzlaşma gerektiren hareketlerde bozukluğun gerçekleşmesi olayı olarak açıklanmaktadır (Seaman ve Depauw 1989; Sevimay Özer 2005).

Engel şekli ve seviyesi hangi oranda gerçekleşirse gerçekleşsin egzersiz yapmak, çeşitli hareketlerde bulunmak, sportif etkinliklerde yer almak engelli bireye zevk sağlamakta ve alınan zevk de bireyin hayata karşı yaşam motivasyonunu yükseltmektedir. Engelli bireylerin bedensel, psikolojik ve toplumsal olarak ilerlemelerini gerçekleştirerek toplumsal entegrasyonuna yardımcı bulunur (Eichsteadt ve Lavay 1995).

Zihinsel engelliler içerisinde yer alan hafif zihinsel engellilerin oranı %75 olarak belirlenmiştir. Hafif zihinsel engelli kişilerin en önemli özelliklerinden başında bedensel ve motorsal gelişimlerdeki yetersizlikler yer almaktadır. Motor gelişim tanımlanacak olursa merkezi sinir sisteminin gelişimi ile bedensel gelişime benzer olarak vücudun isteğine göre davranış sağlamasıdır. Farklı bir tanım olarak, içerisinde hareket olan yeteneklerin kazanılması ve doğumla beraber başlayıp yaşamın tamamında gerçekleşmeyi sürdüren bir durumdur (Özer ve Özer 2007).

Zihinsel engellilerin, bedensel etkinliklerde olabilmeleri için diğer bireylere bağımlılık göstermeden yaşamını sürdürebileceği zorunlu organizma yapısına, dayanıklılığa, yeterli esnekliğe, orta şiddetteki bedensel etkinliği sürdürebilecek güç ve kabiliyete sahip olması gerekir (Özer 2010).

Zihinsel engelli çocukların eğitiminin zihinsel kabiliyetlerinden çok vücudunu kullanmaya yönelik olduğu düşünüldüğünde, çocukların hem beden eğitimi hem de mesleki eğitimi gibi derslerden yararlanmaları için fiziksel ve motor uygunluk öğelerinin iyileştirilmesinin ön koşul olduğu belirtilmektedir (Biçer ve ark. 2004).

Zihinsel yetersizliğe sahip çocuklar açısından spor etkinlikleri, başlıca toplumsal ve psikolojik uyum düzeylerine sağlayacağı faydalı etkiyle birlikte benlik algılarını yükselterek çevreleriyle etkileşimleri geliştirecekleri olanaklar elde etmelerine yardımcı olur (Güvendi ve İlhan 2017; Filazoğlu ve ark. 2015).

Engelli bulunan kişilerin bedensel, motorsal, bilişsel, toplumsal ve duygusal gelişim alanları incelendiğinde dezavantajın ortadan kaldırılması için sportif aktiviteler önemli manada destek olmaktadır (İlhan 2008).

Engellilerin kendilerini ifade edebilecekleri alan olan Spor; çevreyle etkileşim sağlayabilmeyi maksat haline getiren, özgüven ile paylaşma duygusunu geliştirip

yükseltmeyi amaçlayan toplumsal bir tedavi alanı haline gelmiştir (Çevik ve Kabasakal 2013).

Kavramsal açıdan spor, insanların belirli amaçlar doğrultusunda katıldıkları, mücadele ruhu gerektiren, belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen, insanların bedensel, psikolojik ve zihinsel sağlıklarını geliştiren bir olgudur (Ramazanoğlu 2005).

Sporun öncelikli hedefi fiziksel uygunluk olmakla beraber, kişinin bilincine olumlu olan ve önceden belirlenmiş başlıca kurallarla uygulanan tüm etkinliklerdir (TDK 2019). Spor; engelli kişilerin ruhsal halinin desteklenmesinde bir araç olarak kullanılmalıdır (Chiang 2003). Spor, kişinin fizyolojik ve ruhsal açıdan sağlıklı olmasını sağlayan, toplumsal hareketlerinde tertip sağlayan, bilişsel ve motorik becerilerini düzenli bir düzeye gelmesine yardımcı olan toplumsal, pedagojik ve biyolojik bir olgudur. Farklı bir tanımla spor, bireyin fiziksel, ruhsal ve düşünce olarak gelişmesini ve bu öğeler içerisinde koordinasyonu ve toplumsallaşmayı gerçekleştiren bir yapıdır (Yetim 2000). Yaşamımızda sporun bedensel, bilişsel ve psikolojik yararlarının çeşitli bilimsel araştırmalarla beraber daha fazla üstünde durulması ve sportif etkinliklerin geçmiş döneme göre itibarının yükselmesinin bir neticesi olarak sporla uğraşan kişi sayısının günden güne yükseldiği bilinmektedir. (Ağgön ve ark. 2014). İlaveten egzersiz ve aktif hayat şeklinin bedensel değişkenler açısından faydalı neticeler sağladığı görülmektedir (Uçan 2018). Sporun zihinsel engelli kişiler açısından bu faydalı neticeleri, toplumun tüm alanında oluşturulacak farkındalık ile gerçekleşeceği bilinmektedir (İlhan 2008).

Kavramsal açıdan farkındalık, bireyin sahip olduğu duyularıyla çevresini anlamlandırmasını, bununla beraber bilinmesi gerekenlerden haberdar olmasını, kavranması gerekli bir şeye özen göstermesi ya da duyarlılık göstermesidir (Sezer 2012). Genel olarak farkındalık, uyarıların değerlendirilmediği, sınıflandırılmadığı ve analiz edilmediği ayrı bir açık ve alıcı bilinç biçimi olarak ifade edilir. Fakat farkındalıkta anlık deneyimlere yaklaşımın açıklık, kabul ve tarafsızlık gibi nitelikleri var olup deneyime yönelme üzerindedir (Sarı 2016).

Farkındalık; kişinin yaşamını sürdürdüğü alanı sorgusuz şekilde anlayabilmesi ve ilaveten öğrenmesi zorunlu olanlara tam manasıyla odaklanması olarak kabul edilir. Engelli bireylere özgü önemli olarak gösterilen konu, çevrede engellilik durumu açısından “farkındalığın oluşturulması” ve “idrak edilebilme” zorunluluğunun yerine

getirilmesi olarak ifade edilir (Subaşıoğlu 2008; Şahin 2004). Farkındalık geçmişte yaşananlar veya ilerleyen dönemde gerçekleşmesi düşünölen duygu ve fikirlerin dışında odağın şu anki ana çevrilmesi ve anın onaylanması biçiminde ifade edilebilir (Bishop 2004). Farkındalık; kişilerin öncelikli olarak kavram şeklinde bilinmesi sonrasında tüm duyu organlarıyla anlamlandırıp ve özömsenmesiyle zorunlu olan hususları öğrenerek hassasiyet sergilemesi olarak kabul görölmektedir (İlhan ve Esentürk 2015).

Engellilere yönelik yaklaşımların faydalı olması için öncelikli olarak engellilere yönelik tutumların geliştirilmesi esasında toplumun bilinçlendirilmesinin lüzumlu olduğu ifade edilmiştir (Sezer 2012). Tutum; kişinin mevcut alandaki hadise, durum veya objeye dayalı işitsel, zihinsel ve reaksiyon eğilimi olarak ifade edilir (İnceoğlu 2004). Tutum, insanlara, objelere ya da hadiselere karşı, olumlu veya olumsuz ifadeler oluşturan ve neticede şahsi davranışı yatkınlaştıran bireysel bir yorumlamadır (İnceoğlu 2004). Tutumlar başka birçok davranışta olduğu şekilde doğuştan gelmeyip, yaşantıyla birlikte öğrenme sonucunda sonradan edinilmektedir (Sezer 2012).

2. GENEL BİLGİLER

Engelli birey; toplumsal, yönetimsel tutum ve tercihleri, doğum esnasında ya da sonrasında kazanılmış rahatsızlıklar ya da tesadüfi engeller (vücudun görsel, fonksiyonel, bilişsel, psikolojik farklılıkları) sebebiyle hayatın pek çok alanında sınırlı olan birey olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), hastalık neticelerine bağlı ve sağlık odaklı engellilik kavramını bu şekilde tanımlamış ve sınıflandırmıştır. Noksanlık, sağlık terimleriyle “bozukluk” anatomik, psikolojik ya da bedensel yapı ve fonksiyonlarının bozulması veya dengesizliği anlamına gelmektedir. Özürlülük; sağlık sektöründe “özürlülük”, normal bireye kıyasla iş yapma yeteneğinin bir bozulma neticesinde meydana çıkan kaybı ve kısıtlanması anlamına gelmektedir. Maluliyet; sağlık alanında, "engelli", belirli bir bireyde, o bireyin özelliklerine bağlı olarak normal sayılabilecek etkinlikleri gerçekleştirmesini engelleyen veya sınırlayan bir bozukluk ya da engelin neticesi olarak meydana çıkan dezavantajlı durumu anlatmaktadır. Sağlık, rahatsızlık ya da herhangi bir sakatlığın meydana gelmemesi değil, bununla beraber fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan da iyi olma durumudur. Özürlülük ise bir organın noksanlığı veya düzensizliği sebebiyle normal hayatın gereklerine uyum sağlayamama, belirli bir ölçüde fiziksel kaynaklı daimî işlev ve görünüm kaybıyla neticelenen bir durumdur ve bu durumdaki bireye özürlü denir (Şenturan 2007). Birleşmiş Milletlerinde içinde olduğu pek çok ülke, engelliliği sağlık ve eğitim içeriğinin mühim bir mevzusu olarak kabul etmektedir (Frontera 2014).

Toplumsal gruplar incelendiğinde en savunmasız gruplar arasında engelliler yer alır. İçinde oldukları mevcut durum sebebiyle ayrıcalıklı ilgi ve alakaya gereksinim ihtiyacı duyarlar. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), engelli bulunan kişilerin eğitim ve sağlık gereksinimlerine olan ulaşımında zorluklarla karşı karşıya kalma ihtimalinin, normal bireylere istinaden iki kat, umursanmama ihtimalinin üç kat ve olumsuz davranışla karşılaşma ihtimalinin dört kat daha fazla olduğunu ifade etmiştir (Alavi ve ark. 2018); WHO 2021). Engelli kişilerin haklarına dair kabul edilen sözleşmeye rağmen, milletlerarası iyileşme ve global alan içerisindeki bilgi sağlama ve izleme sistemleri hala da engelli kişileri genel anlamda görmezden gelmeye devam etmektedir (Mitra 2013).

Farklı nedenlere bağlı engellilik, temel olarak dört başlık altında incelenmektedir:

Görme engelli: Doğuştan veya daha sonradan meydana gelen sebeplerle tıbbi açıdan onarılması imkânsız derecede görme derecesinde azalma olan ve bu nedenle hayatlarına destek almadan devam edemeyen bireylerdir. İşitme ve konuşma engelli: İnsan kulağı belirli derecede sesler ile konuşma seslerini algılama yeteneğine sahiptir. Kulağın işitme fonksiyonunu gerektiği gibi yapamama durumu "işitme kaybı" olarak isimlendirilir. Ortopedik engelli: Bütün tıbbi tedavilere ve alınabilecek tedbirlere karşı sinir, kas, eklem veya iskelet sisteminin normal işleyişinin sağlanamaması, doğuştan veya sonradan bireyin eğitim ve meslek hayatındaki performansını ve başarısını etkileyen duruma denir. Zihinsel engelli: İnsan bedenindeki en önemli organ olan beyin, hastalık ya da kaza neticesinde gelişimini tamamlayamaması veya normal işleyişini kaybetmesi. Zihinsel engellilik, mevcut fonksiyonlarda önemli sınırlamalar gösterir. Bu, zihinsel işlevsellikte ve zihinsel işlevsellikle ilişkili en az iki ya da daha fazla uyumsal becerilerde (etkili iletişim, kişisel bakım, ev hayatı, toplumsal beceriler, sosyal fayda, öz güven, sağlık ve güvenlik, işlevsellik) daha fazla sınırlama gösterme durumu olarak ifade edilir (Eripek 1998).

TÜİK' e göre zihinsel engelli; zihinsel faaliyetlerinin farklı ölçülerde yetersiz olduğu belirlenen bireylerdir (TÜİK 2020). Grossman'a göre zihinsel engelli; "Gelişim döneminde zihinsel işlevlerde olması gerekenin çok altında olmak ve uyumsal davranışların yetersiz olması durumudur (Diken 2010). Zihinsel engellilik, 18 yaş öncesinde ya da gelişim dönem içerisinde meydana gelmeye başlayan, kavramsal, toplumsal ve yeteneklerde belirtildiği şekilde bilişsel fonksiyonellikte ve uyum oluşturan harekette mühim kısıtlamalarla karakterize bir düzensizliktir (Arcangeli ve ark. 2020).

Zihinsel engelliği olan kişilere karşı gerçekleştirilen hamleler, hayat standartlarını yükseltmek amacıyla uygulanması gerekir. Schalock ve Verdugo'nun (2002) örneğinde hayat standardı sekiz esas bölgeden, çok boyutlu şekilde oluşturulmuş bir sistemdir. Bu sekiz esas bölge: kişisel gelişim, duygusal refah, kişilerarası ilişkiler, toplumsal içermeye, haklar, kendi kaderini tayin etme, bedensel refah ve maddi refah şeklindedir. Bu sebeple zihinsel engelli bireylere karşı etraflı bölgelere, kaynaklara, bilgilere ve ilişkilere erişime olanağı sunan, büyüme ve gelişmeyi ihtimam haline getiren, kişileri desteklemekle beraber bağımsızlık, kendi kendine yetme ve psikolojik gereksinimleri karşılayan ortamlar olarak belirtilir (Schalock ve ark. 2019).

Toplumunu oluşturan kişiler içerisinde en çok bulunan engelli grubu zihinsel engelliler olmasına rağmen, toplumda bulunan kişiler açısından yeterli düzeyde bilinmemektedirler (İlhan 2008). Zihinsel engelliğe sahip bu kişilerin sosyal toplum içerisinde sorunsuz şekilde hayatlarını sürdürebilmeleri, toplumda bulunan kişilerin zihinsel engelliğe sahip bu kişileri anlama düzeyi ile doğrudan alakalıdır. Bu nedenle toplum içerisindeki kişilerin zihinsel engelli kişilerin gereksinimlerine ve bu gereksinimleri giderebilmeleri açısından zorunlu olan çözüm alanlarına karşı farkındalıkları, engelli kişilerin hayat içerisinde aktif bir şekilde yer alabilmeleri için önem arz etmektedir (İlhan 2008).

Zihinsel engelli bireyler engelli olmayan bireylerle karşılaştırıldığında kontrol, kuvvet, güç, çeviklik, dayanıklılık, denge, esneklik, çabukluk vb. bedensel ve motor uygunluk etmenleri olarak zihinsel engelli bireylerin daha zayıf oldukları görülmektedir (Rarick ve ark. 1970). Benzer durumda kişinin kas dokusundaki güçlülük veya güçsüzlük, cinsiyet, yaş, fiziksel etkinlik şiddeti, farklı fiziksel hasar geçmişi, tüketilen ilaçlar ve kişinin ilerleyen yaşı da denge ve duruşta hasara sebep verebilmektedir (Lee ve ark 2009; Gülşen 2011). Zihinsel engelli kişilerin yaşlarının ilerlemesi ve zekâ düzeyinin geriye gitmesine paralel şekilde daha yumuşak kas dokularının olması, bu durumla beraber motor ilerlemede ortaya çıkan hasarın daha da çoğaldığı bilinmektedir (Hendry ve Kerr 1983).

Motor beceriler açısından oluşan en büyük eksiklik koordinasyon, denge, hız, kuvvet ve manipülatif becerilerde meydana geldiği belirtilmektedir (Bruininks ve Chavat 1990). Bedensel etkinlik imkanlarının yeterli olmamasının buna sebep olduğu belirtilmektedir (Clark ve Clark 1978). Zihinsel engelliği olan kişilerin daha iyi bilinmesi, ihtiyaçlarının ortaya çıkarılması ve bu ihtiyaçları açısından daha fazla desteğin oluşturulması için, zekâ, öğrenme, bedensel ve motor faktörlerinin bilinip meydana çıkarılması gerekir. Üretken olabilme ve sağlıklarını yüksek seviyede tutabilmeleri için fiziksel uygunluk seviyelerinin yeterli düzeyde kalması zihinsel engelliğe sahip bireyler için çok önemlidir (Yılmaz ve ark. 2006).

Zihinsel engelli kişilere sunulan eğitim bilişsel becerilerden ziyade daha çok bedensel davranışlar kazanmaya yönelik olduğu bilinmektedir. Bedensel ve motor uygunluk faktörlerinin iyileştirilmesinin, kişilerin meslek eğitimi ve beden eğitimi ve spor gibi alanlardan faydalanmalarının bir ön koşulu olduğu söylenmektedir (Sherrill 1988; Short 1995). Yeterli seviyede şanslar sağlanması durumunda zihinsel engelliğe sahip bireylerin

motor becerilerinde iyileşme sağlanabileceği belirtilmiştir (Akın 2015). Eksikliklerin bir engel durumuna gelmesinin önüne geçmek açısından çeşitli disiplin bölümündeki uzmanların birlik ve beraberlik içerisinde koordine şekilde çalışarak eğitim sürecini belirlenen ortak bir plan ve programla beraber yönetmeleri önem arz etmektedir. Zihinsel engelli bireyler açısından güzel bir şekilde planlanmış beden eğitimi ve spor programı, bütün gelişim alanlarına faydalı biçimde katkı sağlamaktadır (Winnick 1990).

Zihinsel engelli kişilerin yanında bulunanlar genelde ailesidir. Tüm engel gruplarındaki kişiler içerisinde, zihinsel engelli bulunan kişiler, zihinsel işlevler açısından anne ve babalarına tamamen bağımlı bir hayat yaşamaktadırlar. Zihinsel engelli bulunan bireye sahip olan ebeveynlerin beden eğitimi ve sporu ne kadar bildikleri, çocuklarının bedensel, bilişsel, ruhsal ve toplumsal ilerlemelerini doğrudan veya dolaylı ne düzeyde etki sağladığını anlamaları, kendilerine bağımlı zihinsel engelli olan çocuklarını beden eğitimi ve sporla buluşturmaları açısından oldukça önem arz etmektedir (İlhan 2009).

Zihinsel engelli bulunan bireylerin bütün gelişim alanlarına pozitif açıdan etkide bulunan ve özel eğitimin hedeflerinin oluşmasında etkili olan zihinsel engelli olan bireylerin bütün gelişim alanlarına pozitif etkide bulunan beden eğitimi ve spor faaliyetlerinde bulunmalarında, ailelerin ve toplumun farkındalık seviyelerine öncelikli olarak yer verilmesi gerekir (Gür 2001). Engelliler açısından beden eğitimi derslerinin planlaması yapılırken öğretmenlerin bu planlamaları uygulama aşamasında kapsama düzeyini yüksek tutmaları ve bu kapsama dayanak oluşturacak birçok metodun uygulanması önemlidir. Engelli bireylerin Beden Eğitimi'nde yer almasıyla beraber özel desteğe gereksinim olabilir. Beden eğitimi'nde yer almasıyla, özel desteğe gereksinimi olan bireylerin bilimsel, toplumsal ve duygusal alanlarına özen gösterilmesi gereklidir (Maxwell ve ark. 2018).

Beden eğitimi derslerine engelli bireylerin katılımını sağlamak adına bireysel ve çevresel etkiler üzerinde durulmalıdır. Zihinsel engelli öğrencilerin beden Eğitimi'ne katılım göstermesi sonraki yıllarda etkin hayat şekline öncülük sağlaması açısından istenilen beceri ve bilgileri edinmeleri için önemli imkanlar oluşturabilir (Block ve Obrusnikova 2007).

Bilgi sahibi olan eğitimciler, planlanmış Beden Eğitimi faaliyetleriyle engelli olan öğrenciler açısından bedensel, toplumsal, işitsel ve zihinsel yararları meydana

getirebilirler. Ayrıyeten tekrardan mevcut öğrenciler açısından beden eğitimi derslerinde, bağımsızlığı tavsiye ederek öğrenme ortamını daha anlamlı hale getirebilirler (Shirazipour ve ark. 2018; Bailey ve ark. 2009). Zihinsel engelliğe sahip kişiler öncelikli olmak kaydıyla beden eğitimi ve spor derslerinde bütün engelli kişilerin toplumsal ve bedensel ilerlemelerine yönelik geçmiş araştırmaların neticeleri incelendiğinde oldukça fayda sağladığı bilinmektedir (Açak ve ark. 2016; Hatipoğlu ve Özcan 2016; Knafo ve ark. 2008; Kırımoğlu ve ark. 2017; Kırımoğlu ve ark. 2016a; Kırımoğlu ve ark. 2016b; Mestre ve ark. 2019; Öztürk ve Abakay 2014) Bununla beraber engelli bireye sahip pek çok aile ise çocuklarının bedensel faaliyeti ve toplumsal ilerlemesi açısından yeterli oranda bilgi sahibi değildirler. Bu nedenle, zihinsel engelli olan kişilerin beden eğitimi ve spor faaliyetlerinde yer almaları, toplum içerisinde bulunan bireylerin bu mevzudaki bilinç ve tutum düzeyine bağlı kalmaktadır (İlhan ve ark. 2016).

Sporun kas ve sinir sisteminin, bilişsel ve bedensel hareketlerin, fizyolojik ve metabolik açıdan organizmanın ilerlemesine vesile olan bir araç olduğu söylenebilir. Bedensel etkinliklerin farklı bir iyileştirme niteliği olduğundan bahsedilmektedir (Beasley 1982). Sportif etkinliklerde yer almanın kişinin kaslarının kuvvetlenmesi, koordinasyonunun ilerlemesi, dengesini iyi oranda sağlamasını, duruşunu kontrol edebilmesini, esnekliğinin gelişmesini, solunum ve dolaşım sisteminin gelişmesi açısından birçok önemli noktalarda büyük faydalar oluşturabilmektedir (Bruininks ve Chavat 1990).

Spor faaliyetleri, engelliğe sahip olan kişilerin kaslarının kuvvetlendirilmesi, denge, koordinasyon, esneklik, dolaşım ve solunum sistemlerinin gelişiminde yüksek miktarda yararı bilinmektedir. Bununla beraber daha erken yaşta sunulan yönlendirmelerle birlikte kişilerin toplumsal, duygusal, bedensel, bilişsel ve davranış niteliklerinde de gelişmelerin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Herhangi bir engeli olmayan pek çok kişi bile yaşamı boyunca spor faaliyetleri ile hayat standartlarını yükseltmekte ve daha sağlıklı bir yaşam sürmek için bu faaliyetlere katılım sağlamaktadırlar. Bu nedenle mevcut durumda sportif etkinlikler kişilerin ruhsal ve bedensel ilerlemelerine olumlu etki sunmaktadır (Yetim 2011).

Spor, engelli olan kişilerin kendi performanslarını ortaya çıkarabilecekleri ortam sağlamasıyla beraber, toplumla etkili iletişim kurmasını hedefleyen, bununla beraber toplumsal bir iyileşme sahası olarak kendine güven duygusunu ve paylaşma duygularını

geliştirmeyi amaçlar (Çevik ve Kabasakal 2013). Spor, engelliği olan kişilerin yaşam içerisinde insanlarla sosyalleşmesine ve bedensel, ruhsal, toplumsal alanda ilerlemesine katkıda bulunmaktadır (Savucu ve Biçer 2009). Zihinsel engelli bireyler açısından yapılmış olan pek çok araştırmada sporun yarattığı pozitif etkiler görülmektedir. Spor üzerine yapılan araştırmalar, bilişsel, bedensel, motorsal, toplumsal ve duygusal ilerleme nitelikleriyle engeli bulunan bireyler açısından negatifliğin ortadan kaldırılması açısından önem arz etmektedir. Zihinsel engelliği bulunan bireylere yönelik sporun bu faydaları, sosyal çevrenin her noktasında oluşturulacak farkındalık sayesinde sağlanacağı belirtilmektedir (İlhan 2008).

Beden eğitimi ile engelli bireyler geçtiğimiz kısa dönem içerisinde, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinin (CRPD) Madde 30,5'te engelli olan bireylerin beden eğitimi ile resmi olmayan spor etkinliklerine katılım hakları net bir şekilde belirtilmiştir (United Nations 2006) ve 2017 yılında 175 ülkenin içerisinde bulunduğu bu sözleşme imzalanmış ve onay görmüştür (CRPD 2017). Özel şekilde, CRPD'nin 30.5. Maddesi, (a) engelliği olan kişilerin ana akım (dahil) spor faaliyetleri içerisinde yer almalarını sağlamak; (b) engellilik durumuna has spor ve eğlence faaliyetleri için gelişimi, eğitimi ve katılımı sağlamak; (c) engelliği olan kişilerin spor ve eğlence ortamlarına ulaşımının kolaylaştırılması; (d) engelliği olan çocukların oyun, eğlence ve serbest zaman faaliyetlerine ve okul içerisindeki etkinlikler de içinde olmakla beraber spor faaliyetlerine normal bireylerle eşit imkanların oluşturulması; ve (e) engelliği olan kişilere (ana akım veya özel) spor ve serbest zaman hizmetlerinin oluşturulması. Bu spesifikasyonlara bağlı olarak, CRPD, bilhassa okul çocuklarını vurgulayarak, hayat boyu hem kapsayıcı hem de ayrı fiziksel etkinlik çeşitlerinde yer alması açısından gayet net ifade sergilemektedir. Geride bıraktığımız kısa dönemde UNESCO, yayınlamış olduğu bildiriye engelliği olan çocukların Beden Eğitimi ve spora katılımı açısından kapsayıcı, programlanmış ve güvenli imkânların oluşturulması gerektiğini belirtmiştir (UNESCO 2015).

Engelliler için spor bedensel, psikolojik ve toplumsal olarak ilerlemelerine imkân verirken, sosyal çevreye entegre olup sosyalleşmelerinin kolaylaşmasını sağlamaktadır (Dunn ve Fait 1997). Bundan dolayı, engelliği bulunan kişilerin sosyal yaşama olan entegresini sağlamak için bu durumun hızla gerçekleşmesine katkıda bulunmak ve toplumla kaynaşması adına faydalı sonuçlar elde etmek için spor önemli bir araç olarak görülmelidir (Eichsteadt ve Lavay 1995). Zihinsel engelliği bulunan kişilerde spor

faaliyetlerinin kişilerin hem hayat içerisindeki etkinliklerinde hem de hayat standartları açısından mühim bir yeri vardır. Bundan dolayı, engelli bireyler açısından yaşamı zor hale getiren negatif duygulara sahip olan ve olmayan bireyleri bilmek, negatif duyguları oluşturan durumları meydana çıkarmak ve bu durumların giderilmesi açısından çözüm üretmek oldukça önem sağlamaktadır (Şahin ve Bekir 2016).

Zihinsel engelli bulunan kişiler, heterojen yayılım göstermektedir. Bu nedenle zihinsel engelli olan kişilere tek bir spor programı oluşturulmasını güçleştirmektedir. Bununla beraber zihinsel engelli olan kişilerde normal kişilerle aynı gelişimsel aşamalarda ilerlemelerine karşın normal kişileri daha geriden takip etmekte ve tamamen normal kişiler gibi gelişim sağlayamamaktadırlar (Siedendop ve ark. 1986). Belirtilen bu geriden takip olayını azaltmak açısından sporun çok büyük bir etki yarattığını söyleyebiliriz. Engelli olan kişileri hareket, oyun ve sporla sosyal çevreye oryantasyonunu sağlamak engelliler sporunun en önemli amaçlarından biridir (Konar 2006). Zihinsel olarak yetersiz olan kişiler, bedensel ya da bilişsel etkinlikler bağlamında sosyal çevrede umulan seviyede performans gösteremedikleri için, topluma uyum sağlamada zorluk yaşamaktadır (İlhan 2008). Bu sebeple bu kişilerin önemli bir kısmı sürekli olarak sportif faaliyetlere katılım sağlayamamaktadır (Jaarsma ve ark. 2014). Fakat sporun engelli bulunmayan kişiler üzerinde oluşturduğu faydalı sonuçların tamamının ya da daha çoğunun engelli kişiler açısından da meydana gelmesi mümkündür (Tekkurşun ve ark. 2018).

Sportif etkinlikler engelli bireyler için ilk olarak sosyal bir tecrübeyi belirtmektedir. Her birey açısından farklı bir etki oluşturan spor, gelişim süreçlerine katkı sağladığı görülmektedir. Spor faaliyetleri, zihinsel engelli bulunan kişilerde öne çıkan negatif olayları ortadan kaldıracak olguları kendi içerisinde bulunduran ve bu durumu nedeniyle iyileştirme aracı olarak kullanılabilir önemli bir sistemdir (İlhan ve Esentürk 2015). Bununla beraber Eichsteadt ve Lavay sporun engelli bulunan kişilerin bedensel, ruhsal ve toplumsal manada ilerlemelerine yardımcı olmasıyla beraber toplum içerisindeki normal bireyler ile sosyalleşmelerini sağlaması açısından da çok önemli olduğunu ifade etmiştir (Eichsteadt ve Lavay 1995).

Farkındalık kavramı, 1970li yıllarda psikoloji dünyasına, Jon Kabat-Zinn'in çalışmaları ile girmiştir. Farkındalık "Belirli bir yönde dikkatini vermek ve bir amaçla şimdiki zamanın içerisinde yargılamadan var olma sürecidir. Farkındalık; istemli olarak ve

herhangi bir değer atfetmeden an ve an yaşanan deneyimlere yönlendirildiğinde meydana çıkan bir uyanıklık durumudur (Kabalt 2005). Farkındalık ne geçmişi ne de geleceği düşündürmektir, farkındalık sadece AN' a odaklanmaktır (Segal ve ark. 2002). Farkındalık, kişinin kendi duygu ve düşüncelerini daha iyi anlaması, dikkatin kendi üzerinde yoğunlaştığı düşünce şekillerinden olumsuz ve takıntılı bir şekilde uzaklaşma becerisi olarak görülmektedir. Bireyin kavram olarak önce öğrenmesi, ardından tüm duyu organları ile anlaşılması, benimsenmesi ve ilgili konuları öğrenerek bir duyarlılık göstermesiyle ifade edilir (İlhan ve Esentürk 2015).

Farkındalık; düşünceler, imgeler, duygular, arzular ve hafıza hakkında bildiğimiz her şeyden farklı bir şeydir. Bilinç, zihinsel içeriğin üzerinde biçimlendiği temeldir. Söz konusu içerik bu arka planda oluşur ve bu arka planda yok olur (Deikman 2007). Farkındalık, bireyin çevresinde ortaya çıkan olaylara gösterdiği dikkattir. Bir başka deyişle farkındalık, bireylerin günlük yaşamlarında meydana gelen olay ve durumların farkındalığıdır. Farkındalık kavramında, dikkat bilinçli olarak bir olay veya duruma odaklanır. Farkındalık durumunda birey, bir durumun veya olayın sebeplerini ve neticelerini bilerek bilinçli olarak tepki gösterir (Sargın 2010)

Farkındalık tanım olarak, başlangıcı ve sonu olmayan tüm fiillerin ortak kalıbıdır. Farkındalık, bilince ve zihne etki eder. Farkındalık, bütünsel şekilde zihnin farkına varmak, bilmek ve anlamaktır (Mahara 1993). Farkındalık, kişinin kendini bilmesi ve kendi hakkındaki doğruların bilincinde olmasıdır. Farkındalık, yapacağımız bir olayı ne şekilde yapmamız gerektiğini bildirir. Yaşantı rotasyonunun ya da kişi / toplum bağlantısının oluşabilmesi adına farkındalığın olması gereklidir. Farkındalık gücü, bireyin kendisini ve çevresini hazırlaması için zorunlu olan neticeyi sağlar (Akkoyun 2005).

2.1 Zihinsel Engellilerin Sınıflandırılması

Zihinsel engelliğe sahip bireyler birbiri içerisinde önemli farklılıklar belirtmediklerinden ötürü sınıflandırılma yapılması gerek görülmüştür. Zihinsel engelli bireylerle ilgili araştırma yapan farklı bölümlerden uzmanlar; ruhsal ve eğitsel sınıflandırma yöntemini ortaya koymuşlardır (Auxter ve ark. 2001; Baran 2012; Ersoy ve Avcı 2001; Winnick 1995).

2.1.1. Psikolojik Sınıflandırma

2.1.1.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik

Zihinsel fonksiyonları, kavramsal olarak hafif düzeyde yetersizlik gösteren ve eğitime belirli seviyede gereksinim duyan kişiyi belirtmektedir (Alsancak ve ark. 2013).

IQ seviyeleri kontrol edildiğinde hafif düzeyde zihinsel engellilerin seviyesi 52-68 arasında olduğu bilinmektedir. Dışarıdan bir gözle bakıldığı zaman anlaşılabilirler ve bu durumdan dolayı toplum içerisinde yeteri kadar fark edilmezler. Okula başladıkları vakit bu bireyler çok fazla zorlukla karşılaşır, bu bireyler 7. Sınıfa gelene kadar eğitimlerine devam edebilirler. Engelli olmayan akranlarına karşı uyum göstermede oldukça zorluk çekerler (Baran 2012). Hafif düzeyde zihinsel engelli bulunan kişilerin zekâ alanı puanı 50 – 55 ile yaklaşık olarak 70 puan arasındadır. Hafif zihinsel engelli grubunda bulunan bireyler, okulların özel olan sınıflarında eğitim yaşamını sürdürürler. Bu grupta yer alan engelliler yöneltilen sorulara beklenen yanıtı verdiklerinden dolayı normal bireyler tarafından çoğu fark edilemezler (Aygün 2004).

Hafif düzeyde zihinsel engel grubunda bulunan kişiler; “Eğitilebilir Zihinsel Engelli bireyler” şeklinde isimlendirilmektedir ve bütün zihinsel engellilerin %85 i bu grupta yer almaktadır (Temür 2009). Hafif düzeyde zihinsel engelli bulunan kişiler açısından oluşturulan ilköğretim kademesinde, sınıftaki öğrenci sayısı 10 kişiden oluşur ve 1-8. Sınıf düzeyinde okutulan dersler sınıf öğretmenlerince verilmektedir. 4-8. Sınıf düzeyinde beden eğitimi ve spor, din kültürü ve ahlak bilgisi, müzik ve resim dersleri ile 6-8. Sınıf düzeyinde teknoloji ve tasarım dersini alan öğretmenleri okutabilir (Özer 2010).

2.1.1.2. Orta Düzeyde Zihinsel Yetersizlik

Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler okula başlama döneminden önceki yıllarda gelişimlerdeki ilerlemede gecikmeler yaşarlar ve yaş almaya devam ettikçe bilişsel, toplumsal ve motor gelişim alanlarında engelli olmayan yaşlılarıyla aralarındaki gelişim farkı dahada artar. Hafif derecede zihinsel engelli olan kişilerle mukayese edildiklerinde fiziksel eksiklikler ve davranışsal problemleri daha fazladır. Zihinsel engelli orta düzeyde olan bu bireyler okul dönemlerinde onlar için oluşturulan özel sınıflarda eğitim görmekte ve yaşama dair becerilerinin eğitimi açısından planlanmış

eğitim programlarına katılımları sağlanır. Öğretim; faydalı okuma-yazma kabiliyeti ve sayı kavramlarını oluşturan akademik araştırmalarla kısıtlıdır (Temür 2009). Bu grup içerisinde bulunan bireyler bazı beceriler kazanabilir bunlardan biri öz bakım becerisidir; fakat, okuma-yazma ve aritmetik becerileri kazanmaları oldukça güçtür. Sık sık karşı karşıya kaldıkları bazı kelimeleri, işaretleri ve sayıları hatırlayabilir, bazı engelliler ise okuma-yazma ve kolay seviyede dört işlem yeteneğini kazanabilir. Kolay olan iş becerilerini kazanarak bir meslek grubunda yer alabilirler. Sürekli şekilde gerçekteşme de hayatlarında bir yetişkinin yardımına gereksinim duyarlar (Ün ve Çoknaz 2003).

Ergin hale geldiklerinde işyerlerinde çalışabilmeleri ve hayatlarını devam ettirebilmeleri için bireysel seviyede destek ve danışmanlık hizmetleri sağlanmalıdır. Bu grupta yer alan kişilerin %30'unda Down Sendromu, %50 oranında ise ortaya çıkan beyin travmalarının farklı tarzları açığa çıkmaktadır (Baran 2012). Okul ve kurumlarda hedef; bu engellilerin, kişisel bakım ve hayat becerileri ile faydalı eğitim becerilerini iyileştirmeleri ve sosyal çevrede uyum içerisinde yer almalarını sağlamalarıdır. Engelliler için yapılan okullarda; tuvalet eğitimini öğrenememiş, şiddetli davranış sorunları yaşayan ve grup halinde eğitime uyum gösteremeyen bu kişilerin grup eğitime hazır hale gelmesi hedefiyle yapılan çalıma bire bir eğitim uygulanmasıdır. Grup eğitimi içerisinde yer alacak kişiler için, sınıftaki öğrenci sayısı en çok; okul öncesinde 6 iken, diğer sınıflarda 8 kişidir (Özer 2010).

2.1.1.3. Ağır ve Çok Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizlik

Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan bireylerin zekâ puanlarına bakıldığında 20–25 ile 35–40 arasındadır, Zekâ yaşları incelendiğinde 3,5 ile 6 yaş aralığında olmaktadır. Doğum anında veya daha sonrasında farkına varılabilir. Zihinsel engellilikle beraber motorsal sorular ve dil sorunları da oluşmaktadır. Kişisel bakımlarını yardımsız veya yetişkin birey gözetiminde gerçekteştirmektedirler. Hayat içerisindeki gereksinimlerini sağlayabilecek basit hareketleri ve iletişim becerilerini öğrenebilirler (Özer 2010)

IQ testinden aldıkları puan 45 ve daha aşağısında bir sayıdır. Akranlarına nazaran zekâ performansları 5 ya da 6 yaş civarındadır. Bu grupta yer alan zihinsel engelli kişilerin oranı yaklaşık % 1'dir ve bu oranın içerisindeki % 5'lik kısım ağır düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip kişilerdir (İlhan 2008). Çok ağır düzeydeki zihinsel engelliler incelendiğinde; Zekâ puanları 20-25' in aşağısında ve çoğunlukla uyumsuz becerileri

kazanabilmektedirler. Zekâ yaşları incelendiğinde ilerleyen yıllarda 3,5 yaşın altında kalmaktadır. Bu grupta yer alan engelli kişilerde zihinsel gerilikle birlikte çok fazla engeller eşlik etmektedir. Duyuşsal sorunlar, görme sorunları, motorik becerilerde sorunlar, sağlık problemleri örnek gösterilebilir. Ağır ve çok ağır derecede zihinsel engelliği bulunan kişileri birbirinden ayırt etmek adına zekâ bölümü puanları kullanılmaktadır (Özer 2010).

2.1.2. Eğitsel Sınıflandırma

2.1.2.1. Eğitilebilir Zihinsel Engelliler

Eğitilebilir zihinsel engelliler içerisinde yer alan bireyler temel düzeyde akademik becerileri okuma, yazma, matematik vb. kazanabilecekleri söylenebilir. Bu grupta bulunan kişiler temel akademik becerilerle beraber kişisel bakım becerilerini kazanabilirler. Bu gruptaki bireylerin zekâ puanı incelendiğinde 50-54 ve 70-75 arasındadır (Baran 2012). Okul çağına geldiği zaman bu bireyler akademik konularda gerilik yaşarlar. Ortalama üçüncü veya dördüncü seviyede akademik bilgi ve beceri sağlayabilirler (Demirdağ 2010).

2.1.2.2. Öğretilebilir Zihinsel Engelliler

Öğretilebilir zihinsel engelliler grubunda bulunan kişilerin zekâ puanları incelendiğinde 25-35 ile 50-55 arasındadır. Genel olarak okul öncesi dönem içerisinde bu gerilikleri fark edilir. “Öğretilebilir” tabirinin iki manası bulunmaktadır: birincisi akademik becerilerde eğitilemez, ikincisi ise toplumsal yaşamda yer alma, iletişim ve kişisel bakım gibi hayatın zorunlu kıldığı becerileri kazanabilir (Baran 2012). Bu grupta olan kişiler; erginlik çağına geldikleri vakit, toplumsal yaşamda yer alma olarak; okul, ev gibi alanlarda bulunabilir veya imkân verilmesi halinde işyerlerinde çalışabilirler; ama bir yetişkinin desteğine ihtiyaç duymaya devam ederler (Demirdağ 2010).

2.2. Zihinsel Engelliliğin Nedenleri

Zekâ problemlerinin sebepleri içerisinde; biyotıbbi, toplumsal, davranışsal ve eğitsel tehlike nedenleri gösterilebilir. Biyotıbbi etkenler, gene bağlı sorunlar ya da beslenmeyle alakalı problemler gibi nedenlerle alakalıdır. Zihinsel engelliliğin sebeplerinin neler olduğunun anlaşılması zihinsel engeli ortadan kaldırmaya yönelik araştırmalar için önem

teşkil etmektedir; fakat kişinin zihinsel engelinin sebebini meydana çıkarmanın zorluğuyla beraber, sebeplerini ortaya çıkarmakta oldukça zor bir süreçtir. Zekâ geriliğine sebebiyet veren yüzlerce neden ortaya çıkarılmasına rağmen etki gören kişilerin 1/3'ünün nedeni hala da bilinmemeye devam etmektedir (Temür 2009).

Zihinsel engellilik sebepleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Genetik etkenler: kalıtım sorunlarından dolayı ortaya çıkan (PKU ve Fragile X Sendromu), gebelik sırasında yüksek miktarda X-ya maruz kalmanın sebep verdiği sorunlar ya da Down Sendromu gibi kromozal anamoliler.
- Doğum sırasında meydana çıkan sorunlar: hafif kiloda doğum, bebeğin oksijensiz kalması veya erken doğumun oluşması.
- Doğum sırasında meydana gelen sorunlar: kızamık, menenjit, ensefalit vb. rahatsızlıklar yaşama veya bebeğin başını bir yere vurması, sosyal çevrede meydana gelen zehirlenmeler, beyin travması meydana getiren olaylar gibi etmenler (Yetim 2014).

2.2.1. Kalıtsal Nedenler

(Genetik, Ailevi Sebepler): Aileden kalıtımla gelen özelliklerle meydana gelir. Zihinsel engellilik türlerinden fenilkötünürü (PKU), genetik bozukluktan meydana gelir ve fenilalanin maddesinin karaciğerde depolanması neticesinde beyinde hasar meydana gelmesine neden olarak kendini ortaya çıkartır. Kalıtsal sebepleri şu başlıklarla belirtebiliriz:

- Doğuştan gelen metabolik sorunlar.
- Kromozomal farklılıklar.
- Diğer gen sorunları
- Poligenik kalıtımla ilgili zekâ geriliği (Eripek 1996).

2.2.2. Doğum Öncesinde Oluşan Nedenler

Doğuştan meydana gelen engellilik durumu, kalıtsal rahatsızlıklar, akraba evlilikleri, kan uyuşmazlığı, annede bulunan kronik rahatsızlıklar, şeker hastalığı, yüksek tansiyon, sarılık, kalp rahatsızlıkları ve hamilelikte yaşanan enfeksiyonlar (kızamık, toksoplazma, hepatit b, suçiçeği, cinsellikle bulaşan hastalıklar), annenin bulunduğu yaş, annenin

gebelik esnasında yaşadığı problemler, doktor bilgisi dışında kullanılan ilaçlar, tehlikeli kimyasallar sonucunda annenin zehirlenmesi, x ray ışınlarına maruz kalma, annenin hamilelik döneminde yetersiz ve kötü beslenmesi gibi nedenler sıralanabilir (Yavaş 1996).

Zor doğumlar neticesinde meydana gelen beyin hasarları, hamilelikte ortaya çıkan sebebi belli olmayan hidrosefali ve mikrosefali gibi rahatsızlıklar söylenebilir. Hamilelik ve doğum esnasında meydana gelen zihinsel engelliliğin sebepleri:

- Annenin gebelik sırasında bilinçsiz ilaç kullanımı
- Annenin gebelik sırasında zehirlenmesi
- Annenin gebelik sırasında yetersiz ve kötü beslenmesi
- Annenin alkol kullanımı
- Anne rahminde bebeğin oksijensiz kalmasıyla birlikte erken doğumun oluşması
- Anne rahmindeki bebeğin beslenmesinin yetersiz olması
- Doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalması ya da travma yaşaması (Eripek 1996).

2.2.3. Doğum Sırasında Oluşan Nedenler

Doğum esnasının uzun sürmesi neticesinde anne rahminde bebeğin oksijenden yoksun olması, bebeğe doğum anında yapılan bilinçsiz uygulamalarla beraber beklenenden erken veya geç doğum oluşması (Yavaş 1996). Zor doğumlar neticesinde meydana gelen beyin hasarları, Doğum anında bebeğin oksijensiz kalması veya travmaya uğraması (Eripek 1996).

2.2.4. Doğum Sonrası Oluşan Nedenler

Bebekte oluşan yüksek ateşle birlikte havale meydana gelmesi, beyin sarsıntıları, oluşan kazalar, sarılık, kimyasal zehirlenmeler, bebeğin yüksek miktarda antibiyotik ya da diğer ilaçları alması, metabolik problemler, psikososyal örselenmeler, iş kazaları ve mesleki rahatsızlıklar, ev kazaları, trafik kazaları, sosyal etmenler, annenin yaşı ve doğal afetler engelliliğin doğum sonrasında meydana gelen nedenleri içerisinde (Yavaş 1996).

Doğru biçimde tedavisi sağlanmayan enfeksiyon rahatsızlıkları zihinsel engelliliğe sebebiyet verebilir. Sebeplerden biri de beyni çevreleyen zarların ya da beynin kendi oluşturduğu enfeksiyonudur. Doğum sonrası sebepler şunlardır:

- Beyin travmaları
- Merkezi sinir sisteminde enfeksiyonun ortaya çıkması
- Yaşanılan yüksek ateşle beraber geçirilen havaleler
- Doğum sonrası bebekte yaşanan sarılık
- Tiroit hormonunda oluşan eksiklikler (Eripek 1996).

2.2.5. Çevresel Kaynaklı Nedenler

Normal gelişim sürecinde ilgisiz bırakılan, bedensel ve psikolojik gereksinimleri giderilmeyen bebek ve çocuklar öğrenme sürecinde zorluklarla karşılaşabilirler (Sukan 2013). Zihinsel engellilerin ortalama % 80-85'ini hafif derecede zihinsel engelliği bulunanlar oluşturur. Bunun nedeni; psikososyal olumsuzluk olduğu bilinmektedir. Çoğunlukla erken çocukluk dönemi esnasında görülen yoksul yaşam, toplumsal ve kültürel açıdan yetersiz seviyede olan sosyal çevre bu duruma etkindir (Eripek 1996).

2.3. Zihinsel Engelli Bireylerin Beden Eğitiminde Dikkat Edilecek Hususlar

Zihinsel sağlığın korunması ve bedensel etkinlik alışkanlığının oluşması açısından beden eğitimi ve spora karşı gerçekleştirilen tutum önemli bir durum sağlamaktadır. Beden eğitimi ve spora negatif tutum gösteren kişilerin, küçük grup eğitimi ya da bireysel eğitimle beraber pozitif tutum sergilemeleri adına eğlenceli etkinliklerde yer almaları sağlanmaktadır. Hafif koşu ve bisiklet sürme gibi egzersizler hem eğlendirici hem de haz veren etkinliklerdir (Özer 2010). Zihinsel engelliği olan kişiler ince ve kaba motor becerilerinin gelişmesinde engelliği olmayan kişilerin gerisinde olurlar. Zihinsel engelliğin çoğalmas ve bununla birlikte yaşın ilerlemesiyle motor gelişimde ortaya çıkan bu noksanlığın git gide arttığı ve normal gelişimde bulunan akranlarıyla karşılaştırıldıklarında önemli farklılıkların ortaya çıkması neticesinde uygun programlar oluşturulmalı ve ritimli etkinliklere öncelik verilmelidir (Biçer ve Savucu 2008).

Spor eğitimi adına uygulanan programlar, engelliğe sahip bireylerin motorik özelliklerinin ilerlemede mühim bir yer tutmaktadır. Kişisel ya da grupla beraber uygulanan spor faaliyetlerinin en önemli amaçları engelli kişinin kemik ve kas gelişimine katkıda bulunmak, sürat, koordinasyon, dayanıklılık, esneklik vb. alanları geliştirmektir. Kişisel gereksinimlerine yetebilecek seviyeyi sağlayınca özerk hareket etme özelliği gelişim gösterecektir (Çalışkan 2011). Beden eğitimi ve spor programları, kişinin gelişim özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre farklılık gösterir. Beden eğitimi ve spor programları açısından en öncelikli amaç; kişinin öz güven sağlaması ve kendini bilmesidir (Jeffree 1986).

2.4. Beden Eğitimi ve Sporun Zihinsel Engelli Bireyler İçin Önemi

Beden eğitimi ve sporun asıl hedefi; bireyin fiziksel, psikolojik anlamda ilerlemesini sağlamak ve irade gücünün yüksek olmasına katkıda bulunmaktır. Beden eğitimi tanım olarak, bireyin bedensel hareketlerde bulunması hedefiyle davranışlarında fiziksel, duygusal, toplumsal ve bilişsel açıdan değişim yaşamasıdır (Tamer ve Pulur 2001). Spor, kişinin ruh sağlığını iyileştiren, toplumsal açıdan hareketlerini düzenleyen, bilişsel ve motorik davranışlarını belli bir seviyeye çıkaran toplumsal bir olgudur (Ölmez 2010). Spor pek çok hormonun düzenli ve sağlıklı bir şekilde salgılanmasına yardımcı olmakla beraber spor etkinlikleri esnasında vücudumuzda mutluluk hormonu olarak tanımlanan endorfinin salgılanmasına da neden olur. Spor yapıldığı esnada mutluluk hormonu olan endorfin salgısı artar. Bu durum bireyin rahatlamasına, gevşemesine, stresinin azalmasına neden olur. Sporla iç içe olan bireylerde öz güven duygusu artarak, bilişsel ve fiziksel rahatlama meydana gelir ve kişinin kendi geleceğine umutlu bir şekilde bakmasını sağlar (Atan ve ark. 2014).

Spor eğitimi; eğitici olmasıyla beraber uygulamada bireyde olması gereken bilgi ve becerileri sağlamakta, bununla beraber bireyin içinde olduğu toplumun çeşitlenmesine ve düzenlenmesine katkıda bulunur (Kestek ve ark. 2006). Bedensel hareketler engelliği bulunan kişiler açısından önem taşımaktadır. Yapılan düzenli fiziksel hareketler kişinin duygusal ve bedensel olarak sağlıklı yaşam geçirmesine yardımcı olur (Groff ve ark. 2009). Bedensel etkinliğe katılım ya da spor bireyin çeşitli rolleri keşfetmesine yardımcı olmakla beraber kendini bilme ve anlama olanağı sağlar (Groff ve ark. 2009). Zihinsel engelliği olan kişilerin, bedensel ve bilişsel etkinlikler dolayısıyla sosyal çevreye

sunulması ön görülen gayreti yetersizlikleri sonucunda gösteremedikleri için sosyal çevreye uyum sorunları yaşadıkları belirtilmektedir. Mevcut durumda sporun engelli bulunmayan kişiler açısından faydalı etkilerinin, aynı şekilde zihinsel engelli olan kişilerde de görüldüğü belirtilmiştir. Spor faaliyetlerinde yer almanın zihinsel engelli olan kişilerde bilişsel yetenekleri, kas kuvveti, denge, postüral gelişim, uyum becerileri ve bunlarla beraber benlik kavramını ön plana çıkardığı görülmektedir (İlhan ve Esentürk 2015). Engelli bulunan kişilerin spor etkinliklerinde bulunmasıyla benlik saygısı, başarı duygusu, öz saygı, sosyal çevreyle olumlu etkileşim, mobilite ve kişinin özerkliğini ortaya çıkardığı ifade edilmektedir (Devine ve ark. 2017).

Spor, sosyalleşmeyi, iş birliğini, disiplini geliştiren çok büyük öneme sahip bir faaliyettir. Engelli bireylerin kent hayatında ve ulaşım konusunda ciddi problemlerle karşılaştıkları ve bu mevcut problemler ile onları sosyal çevre içerisinde spor etkinliklerine yönlendirecek, bilgilendirecek, kas dokularını kuvvetlendirecek, hazırlanmış programları uygulayacak beden eğitimi ve spor öğretmenlerine gereksinim duyulduğu da unutulmaması gerekir (Arslan 2014). Spor faaliyetleri işlev yetersizliği yaşamakta olan engelli kişiyi bedensel, bilişsel, ruhsal ve toplumsal yapısıyla bütün halinde ele alıp, bireyin kendisi ve sosyal çevresiyle barışık ve bütünleşmiş şekilde yaşamasını sağladığı bilinmektedir. Spor mevcut yaşantımızda engelli bireylerin eğitiminde ve iyileştirilmesinde kullanılmaktadır. Sporun oluşturduğu faydalı durumlar engeli olan bireyin kendisine, ebeveynlerine, iş hayatına ve sosyal çevresine etki etmektedir (Demirdağ 2010). Bu faydalı durumlar altında, farklı şehirlerde oluşturulan kamplarda, yarışmalarda ve sportif eğitimlerde ebeveynlerinden uzakta olan engelli bireyler, özerk olma becerisini kazanırken bununla beraber sosyal çevreyle iç içe olup mutlu ve doyuma ulaşmış bireyler haline gelirler. Spor eğlence, heyecan, sosyal çevre kurma, toplumun farkına varma, kazandıkları becerileri kendi yaşamına yansıtabilme gibi olumlu nitelikler sağlayarak, bireylerin bilişsel ve bedensel farkındalığını ve hayat standardını yükseltmekte büyük etkiye sahiptir (Demirdağ 2010).

Ülkemizdeki tanımlamaya göre engelliler için beden eğitimi ve spor veya engelliler için fiziksel aktivite şeklinde belirtilen kavram, uluslararası boyutta uyarlanmış fiziksel aktivite veya uyarlanmış beden eğitimi ve spor olarak belirtilmektedir. Mevcut terim 1973 senesinde fiziksel aktivite federasyonu kurulduğunda Belçikalı ve Kanadalı bilim insanlarınca ortaya konmuştur. Uyarlanmış fiziksel aktivite; yetersizlik, rahatsızlık veya

ilerleyen yaş sebebiyle kişinin sınırlı kapasitesine göre hazırlanan bedensel etkinlik ve spor faaliyetleridir (Özer 2010). Engelliler İçin Fiziksel Aktivite Federasyonu (IFAPA) açısından; engelliği bulunan bireyler açısından fiziksel aktiviteler, hizmet sağlayan bir meslek, çok çeşitli akademik bir alan, teori ve pratik içerisinde hareketli bir yapı, engelliği bulunan bireylerin haklarını koruyan bir savunma ağıdır (Özer 2010).

Büyümeyle birlikte gelişmeye tesir eden mühim eğitsel yardımlardan bir tanesi de oluşturulan beden eğitimi ve spor programlarıdır. Bu programlar esnasında devamlı ölçümler yapılarak, uygun program ve tekniklerin meydana çıkarılması amaçlanmaktadır (Megep 2007). Engelli birey gruplarına özel şekilde beden eğitimi ve spor dersinin programı hazırlanırken engelli bireylerin gereksinimleri ele alınmalı ve çeşitli spor etkinliklerin oluşturulmasına önem verilmelidir. Bu program hazırlanırken aynı zamanda Fizyoterapistler, psikologlar ve medikal hekimlerle program üzerinde fikir alışverişi yapılması gerekir (Karahana ve Demir 2007). Düzenlenen araştırmalarda öğretmenlerin engelli çocuklarla yakın ilişki içerisinde olup onlara güven verecek biçimde kendilerini hazırlamalı, engelli çocukların kendi uzuvlarını bilmelerine yardım etmeli, engelli çocuklardaki meydana gelen bireysel farklılıklara dikkat etmeli, gerçekleştirilecek davranışları basitten zora şeklinde hazırlamalıdır (Karahana ve Demir 2007).

Spor; hem fiziksel ve bilişsel açıdan normal olan kişilerde, hem de engeli olan kişilerde oldukça önem arz etmektedir fakat engeli olan kişilerin spora ihtiyaçları daha çoktur ve engeli olan kişilerin hareket, haz, eğlence ve başarı gibi ihtiyaçlarının giderilmesinde çok önemli bir etkidir (Özer 2010). Spor; engeli bulunan kişilere haz yaşatarak sosyal çevreyle olan iletişimi, paylaşımı, motivasyonu arttırmaktadır. Spor, pozitif kişilik özelliklerinin oluşmasına yardımcı olmaktadır (İnal 2014). Engeli bulunan kişiler spora en az normal bireyler kadar gereksinim duyarlar, Spor engeli bulunan kişiyi sosyal çevreye kazandırır ve kas dokularını kuvvetlendirip yaşamını kolay hale getirir (Sonuç 2012). Engeli bulunan kişilerin tertipli ve devamlı şekilde bedensel etkinliklerde yer almaları sağlanmalı, beden eğitimi ve spor etkinlikleriyle beraber grup ya da ferdi spor alanlarında da yer alması sağlanmalıdır. Bu alanlarda yer almalar sağlanırken engel grupları dikkate alınarak spor branşları belirlenerek, alanında uzman olan spor öğretmenleriyle beraber, engelli kişinin hekimi, fizik tedavi uzmanı, psikolojik

danışmanları ve ebeveynlerinin de katılımı sağlanarak gerçekleştirilmelidir (Öztürk 2012).

Spor etkinliklerinin, grupla gerçekleştirilen egzersizlerin ve takım sporlarının zihinsel engelli bulunan kişiler için bedensel, bilişsel, toplumsal ve psikolojik açıdan faydalar gösterdiğini ve ebeveynlerinin engelli çocuklarıyla doğru iletişim kurduklarını ve sosyal çevreye daha uyumlu hale geldikleri görülmüştür (Çalışkan 2011). Spor, engelli bulunan kişilerin normal bireylerle bir arada olmalarına imkân sağlaması ile özel eğitimde hedeflenen “uyum” için çok mühim bir fonksiyonu gerçekleştirmektedir (Çalışkan 2011). Sportif etkinlikler kişinin bilinmeyen yönlerini ve özgülüğünü ortaya çıkararak, kişinin kendine olan güvenini artırır ve kişinin sosyalleşmesi açısından oldukça önemlidir. Yarışmaların; kas gücünü ve koordinasyonu arttırmasıyla beraber, zihinsel engelli olan kişilerin moral ve motivasyonunu yükseltmede önemli rol oynar. Düzenlenen özel olimpiyatlar, zihinsel engelli bulunan bireylerin karşılıklı mücadelesinde başarı elde edebileceklerini göstermiş ve spora has becerilere sahip oldukları görülmüştür (Ün ve Çoknaz 2003).

Zihinsel engelli bulunan bireylerin su sporu, atletizm, basketbol, jimnastik, voleybol, kayak, buz hokeyi, kano, masa tenisi, bisiklet gibi özel olimpiyatlara dâhil olan pek çok dalda yer alabilecekleri görülmüş ve ferdi sporlarda çok daha başarı elde etmelerine rağmen, basketbol, voleybol vb. takım sporlarının da kişiler arası sosyalleşmeyi sağladığı ve engelli bireylere başarılı olmayı tatma ve mutlu hissetme olanağını sağladığı görülmüştür (Ün ve Çoknaz 2003). Engelli bireylere özgü oluşturulan beden eğitimi ve spor programının hedefleri bütün gelişim alanlarını kapsamından ötürü oldukça önemlidir. Amaçlar açısından planlanan beden eğitimi ve spor programlarının engelli bireylere pek çok gelişimsel faydalar gerçekleştireceği düşünülmektedir. Bu program; olumlu benlik oluşturma (hareket becerisini ve vücut beğenisini arttırabilme), toplumsal yeterlilik (paylaşım, etkili iletişim kurma, yalnızlığı giderme), Motorsal yetenekler ve modeller (koşu, yakalama, fırlatma vb.), bedensel ve motorsal uygunluk (normal kilo, kassal güç ve dayanıklılık), algısal motor fonksiyon ve duyuşsal birleşme (görsel, dokunsal, duyuşsal ve kinestetik fonksiyonları geliştirebilme), boş zamanı değerlendirme etkinlikleri (eğlence içeren sporlar, dans etmek, su ve grupla yapılan yarışmalarında becerileri ilerletebilme), stresin ortadan kaldırılması (eğlenebilme, serbest zaman faaliyetleri, mutlu olma, gevşemeyi sağlama), Oyun becerileri (basit oyun stratejileri ve

kurallarını kavrayabilme), özgün ifadeler (hayal etmeyi bilme, yeni oyunlar, dans ve hareket sırası yaratabilme vb.) (Özer 2010).

2.5. Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Tutum ve Farkındalık Düzeyleri ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Karademir ve ark. (2018) çalışmasında beden eğitimi öğretmen adaylarının zihinsel engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi açısından bir çalışma yapmıştır. Araştırma grubunu 2017-2018 Eğitim ve öğretim döneminde öğrenim gören Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri oluşturmuştur. 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden 80 kadın 120 erkek şeklinde toplamda 200 öğrenci gönüllük esaslı olarak mevcut çalışmaya katılım göstermiştir. Çalışmadan çıkarılan sonuçlara göre, zihinsel engelli bulunan çocuklara yönelik tutumların cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturduğu sonucuna varılmıştır ($p < 0.05$). Çalışmadan çıkarılan verilere göre, kadın öğrencilerin zihinsel engelli bulunan öğrencilere yönelik tutumlarının erkeklere göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu belirlenmiştir.

Kemeç ve ark. (2018) çalışmasında doktor adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalıkları üzerine araştırma yapmıştır. Araştırma grubunu 2016-2017 akademik yılı Cumhuriyet, Gaziantep ve Marmara Üniversiteleri Tıp Fakültesinde bulunan öğrencilerle gönüllülük esasıyla belirlenmiş 124'ü kadın, 92'si erkek toplam 216 kişi katılım sağlamıştır. Çalışma sonucunda doktor adaylarının farkındalıklarının yüksek seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Erkek ve kadın doktor adaylarının farkındalık düzeyleri yakınlık göstermiştir. Düzenli şekilde bedensel etkinlikler yapan ve engelli bir yakını olan doktor adaylarının farkındalıkları yüksek olsa da gruplar arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Bununla beraber doktor adaylarının lisans eğitim seviyeleri açısından sınıf düzeyleri arttıkça farkındalıklarının da bununla birlikte arttığı görülmüştür.

Altınışik ve ark. (2021) zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık: spor yöneticisi adayları üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışma grubunu; Spor Yöneticiliği Bölümü'nde bulunun ve bu bölümden mezun olduktan sonra bir mesleğe katılım göstermemiş 93'ü (%45,1) kadın ve 113'ü (%54,9) erkek şeklinde toplam 206 kişi yer almıştır. Analizlere göre; spor yöneticisi adaylarının farkındalık seviyelerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıyeten katılım gösteren öğrencilerin zihinsel engelli

bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri cinsiyet, formasyon alma durumu, özel eğitim ya da engellilerde beden eğitimi ve sporla ilgili ders alma ve aile veya yakın çevrede engelli birey olma durumu gibi değişkenler açısından anlamlı farklılık oluştururken, yaşa göre herhangi bir ilişki belirlenmemiştir.

Polatcanlı (2016) Milli Eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenler ile üniversite öğrencilerinin zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışmaya 2015-2016 eğitim öğretim döneminde milli eğitim ile özel eğitim ve Rehabilitasyon merkezlerinde öğretmen olan ve üniversitelerin çeşitli bölümlerinde bulunan öğrencilerle birlikte toplamda 1400 (843 Erkek, 557 Kadın) öğrenci yer almıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların cinsiyet, yaş, illere göre dağılım, spor yapıp yapmama durumları, çalıştıkları kurum ve çalışma süreleri, eğitim programına katılıp katılmama durumu, ailede engelli bireyin olup olmama durumlarına göre herhangi bir manidar sonuç tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Şiddetin ortaya çıkıp çıkmama durumu, Engelliler için gerçekleştirilen etkinlikler, Alınan maaşın olması gerektiği şekilde harcanıp harcanmama durumu, engelli kişilere olması gereken önemin verilip verilme durumlarına göre ise anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Yıldırım (2022) beden eğitimi öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik tutum ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi üzerine çalışma yapmıştır. Araştırma evrenini, üniversitelerin Beden Eğitimi ve Spor Bölümünde eğitim öğretimin sürdüren beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencileri oluşturmuştur. Çalışma grubunu ise 2020- 2021 eğitim öğretim döneminde Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi ve Aksaray Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor bölümlerinde eğitim öğretimini sürdüren beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencileri ($n=306$) oluşturmuştur. Çalışmada kişisel bilgiler formundan elde edilen yaş değişkeni, cinsiyet, sınıf düzeyi, aile veya akrabada engelli birey değişkeni, düzenli spor yapıp yapmama değişkeni ve anne, baba eğitim durumu değişkenlerinin analizinde; frekans ve yüzde değerleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinin zihinsel engellilere ilişkin farkındalık ve tutum düzeylerinin ailede ya da akrabalarda engelli birey olup olmaması, yaş değişkeni, anne eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Ayrıca

farkındalık ve tutum arasında pozitif yönde anlamlı ve güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Turhal ve ark. (2022) zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri üzerine çalışma yapmıştır. Çalışma grubunu, araştırmada gönüllülük esaslı olarak yer almak isteyen çocukları çeşitli düzeylerde zihinsel engelli tanısı almış olan 66'sı anne, 35'i baba şeklinde toplam 101 ebeveyn oluşturmaktadır. Yapılan analizlere göre, ebeveynlerde cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı fakat zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin farkındalığının babalara göre daha yüksek olduğu, çocukları sporcu olan ebeveynlerin sporcu olmayan ebeveynlere göre farkındalığının yüksek olduğu, ebeveynlerin gelir ve eğitim düzeyi arttıkça farkındalığın da paralel olarak arttığı belirlenmiştir.

Kardaş (2017) zihinsel engelli çocuğu olan bireylerin çocuklarının sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının incelenmesi üzerine araştırma yapmıştır. Çalışma grubunu eğitilebilir zihinsel engelli çocuklara sahip ve çocukları özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde özel eğitim alan, 80 anne, 70 baba toplam 150 ebeveyn oluşturmuştur. Araştırma Zonguldak ili Millî Eğitim Bakanlığı onayı ile hizmet veren ve tesadüfi yöntemle belirlenen özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı; seçilen örneklem dahilinde Zonguldak il merkezinde ve Kozlu ilçesinde bulunan, zihinsel engelli çocuklara hizmet veren, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine çocuklarıyla beraber gelen gönüllü anne ve babaları araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Araştırmada zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum puanları cinsiyete, yaşa, aylık gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre, zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumlarında eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Eğitim durumu üniversite olan katılımcıların tutum puanlarının eğitim durumu ilkokul, ortaokul ve lise olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmada, mevcut durumu meydana çıkarmayı hedefleyen betimsel taramaya (survey) ve ilişkisel taramaya yönelik bir yöntem kullanılmıştır. Betimsel tarama modelleri, geçmişte veya hala var olan bir durumu var olduğu haliyle betimlemeyi hedefleyen araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası içine girilmez. İlişkisel tarama modelleri ise iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi hedefleyen araştırma modelleridir (Karasar 2004).

3.1. Gönüllü Gruplarının Seçimi

Bingöl Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 780 öğrenciden tesadüfî yöntemle seçilen 500 kişi çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Evren ve örneklem ilişkisi göz önüne alındığında örneklem gurubundaki katılımcı sayısının evreni temsil edecek sayıda olduğu görülmektedir.

3.2. Veri Toplama Araçları

3.2.1. Demografik Bilgi Formu

Çalışmaya katılım gösteren gönüllülerin cinsiyet, yaş, sınıf, bölüm, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve aile veya akrabada engelli birey varlığı olmak üzere yedi soruluk demografik bilgi formunu doldurmaları istenmiştir.

3.2.2. Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği

Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin, zihinsel engelli bulunan kişilerin sportif faaliyetlerine yönelik tutumlarını tespit etmek için, (İlhan ve ark. 2016) tarafından geliştirilen “Zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği (ZEBSEYTÖ)” kullanılmıştır. Ölçme aracı 5’li likert tipinde ve 28 maddeden oluşmaktadır. Alınabilecek en düşük ve yüksek puanlar sırası ile 28-140’dır. Ölçek toplam puanı yüksek olan yanıtlayıcıların tutumlarının olumlu, düşük olan yanıtlayıcıların tutumlarının ise olumsuz şekilde zihinsel engelli bireylerin sportif

etkinliklerine yönelik olumlu ve olumsuz tutuma sahip bireylerin, ölçek toplam puanı üzerinden ayırt edilebilmesi sağlanmıştır. Ölçme aracında “Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum” (SEİOT) alt boyutunda yer alan maddeler (10.15.20.25.32.35.38) ters puanlanarak analiz yapılır. Olumlu ifadelerin seçenekleri “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” şeklinde sıralanmış; 5, 4, 3, 2 ve 1 şeklinde puanlanırken, olumsuz ifadelerin seçenekleri ise 1, 2, 3, 4 ve 5 şeklinde ters olarak puanlanmaktadır. Ölçme aracının güvenirliği Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test teknikleriyle incelenmiştir. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı, ölçeğin genelinde 0,96 olarak bulunmuştur.

3.2.3. Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Ölçeği

Beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının, zihinsel engelli bireylerin sportif faaliyetlerine yönelik farkındalıklarını tespit etmek için (İlhan ve Esentürk 2014) tarafından geliştirilen “Zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik farkındalık ölçeği (ZEBSEYFÖ)” kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert tipi ve 32 maddeden oluşmaktadır. Olumlu ifadelerin seçenekleri “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” şeklinde sıralanmış; 5, 4, 3, 2 ve 1 şeklinde puanlanmıştır. Olumsuz ifadelerin seçenekleri ise 1, 2, 3, 4 ve 5 şeklinde ters olarak puanlanmıştır. Ölçme aracının geçerliğine kanıt oluşturmak adına, kapsam geçerliği, görünüş geçerliği ve yapı geçerliği uygulanmıştır. Yapı geçerliği için uygulanan açımlayıcı analiz sonucunda, ölçeğin 32 madde ve tek boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. Tek boyutun açıkladığı varyans % 75.083 tür. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.989 dur.

Tablo 3.1. Katılımcıların Betimsel İstatistikleri

	Değişkenler	N	%
Cinsiyet	Kadın	140	28,0
	Erkek	360	72,0
Yaş	18-21	213	42,6
	22-25	268	53,6
	26 ve üstü	19	3,8
Bölüm	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği	106	21,2
	Antrenörlük Eğitimi	201	40,2
	Spor Yöneticiliği	115	23,0
	Rekreasyon	78	15,6

Sınıf	1. Sınıf	93	18,6
	2. Sınıf	92	18,4
	3. Sınıf	112	22,4
	4. Sınıf	203	40,6
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	349	69,8
	Ortaokul	95	19,0
	Lise	26	5,2
	Önlisans	3	0,6
	Lisans	22	4,4
	Lisansüstü	5	1,0
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	227	45,4
	Ortaokul	166	33,2
	Lise	76	15,2
	Önlisans	7	1,4
	Lisans	19	3,8
	Lisansüstü	5	1,0
Engelli Birey Varlığı	Evet	131	26,2
	Hayır	369	73,8

Çalışmaya katılım gösteren öğrencilerin cinsiyetlere göre %28,0' ı kadın %72,0'ı erkek, yaş gruplarına göre %42,6'sı 18-21 yaş, %53,6'sı 22-25 yaş, %3,8'i 26 yaş ve üstü, bölümlerine göre %21,2'si beden eğitimi ve spor öğretmenliği, %40,2'si antrenörlük eğitimi, %23,0'ı spor yöneticiliği, %15,6'sı rekreasyon, sınıflarına göre %18,6'sı 1. sınıf, %18,4'ü 2. sınıf, %22,4'ü 3. sınıf, %40,6'sı 4. sınıf, anne eğitim durumuna göre %69,8'i ilkokul, %19,0'u ortaokul, %5,2'si lise, %0,6'sı önlisans, %4,4'ü lisans, %1,0'i lisansüstü, baba eğitim durumuna göre %45,4'ü ilkokul, %33,2'si ortaokul, %15,2'si lise, %1,4'ü önlisans, %3,8'i lisans, %1,0'i lisansüstü ve engelli birey varlığına göre ise %26,2'si evet ve %73,8'i ise hayır dediği tespit edilmiştir.

Tablo 3.2. Ölçek Puanlarının Çarpıklık-Basıklık Düzeyi Sonuçları

	N	Çarpıklık	Basıklık
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	500	-1,286	1,741
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	500	-,954	,103
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	500	-1,078	1,128
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	500	,013	1,894

Tablo 3.2' de Shapiro-Wilk Testi sonuçları incelendiğinde, Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği toplam ve alt boyutlarının ve Zihinsel

Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği toplam boyutu puanlarının normallikten sapmaların anlamlı düzeylerde olduğu gözlemlenmektedir. Shapiro-Wilk analizinin uygulanması, normal dağılım durumunun saptanması amacıyla kullanılabilir yöntemlerden bir tanesidir. Normal dağılım eğrilerine incelendiğinde normallikten çok fazla sapmalar olmadığı tespit edilmiştir. Cooper-Cutting çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 aralığında olması normallik açısından uygun bir durum olarak belirtilmiştir (Cooper 2018).

Puanların çarpıklık-basıklık değerlerinin uç düzeylerde olmadığı, $+2 / -2$ Aralığında olduğu ve normal dağılım eğrilerinde aşırı sapmalar olmadığı görüldüğü için parametrik istatistiksel analiz testlerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

3.3. İstatistiksel Analiz

Verilerin analizinde IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 22 istatistik paket programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutumu ölçeği ve zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik farkındalık ölçeklerinden almış oldukları puanlar aritmetik ortalama ve standart sapma $X \pm Sd$ şeklinde sunulmuştur. İkili karşılaştırmalarda bağımsız gruplarda t testi kullanılır iken, çoklu karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve oluşan farklılıkların tespitinde ise LSD (Least Significant Difference) testinden faydalanılmış ve $p < 0.05$ değeri anlamlı kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği (ZEBSEYTÖ) ve zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği (ZEBSEYFÖ) düzeylerinin betimsel istatistiklerinin incelenmesi

Tablo 4.1. Katılımcıların ZEBSEYT Ölçeği ve ZEBSEYF Ölçeğinden Elde Ettikleri Puanların Betimsel İstatistikleri

	n	Min	Max	X ± SS
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	500	28,00	103,00	80,82±14,47
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	500	8,00	35,00	25,37±5,83
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	500	45,00	134,00	106,19±17,21
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	500	64,00	142,00	102,99±9,21

Tablo 4.1’de katılımcıların ZEBSEYT Ölçeği alt boyutlarından sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum skorunun 80,82±14,47, sportif etkinliklere ilişkin olumlu tutum skorunun 25,37±5,83, ZEBSEYT ölçeği toplam skorunun 106,19±17,21 ve ZEBSEYFÖ toplam skorunun ise 102,99±9,21 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.2. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre ZEBSEYT Ve ZEBSEYF Düzeyleri

	Cinsiyet	N	X± SS	t	P
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	Erkek	360	80,48±14,67	-,841	,401
	Kadın	140	81,69±13,96		
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	Erkek	360	25,11±5,99	-1,590	,112
	Kadın	140	26,04±5,39		
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	Erkek	360	105,60±17,61	-1,246	,213
	Kadın	140	107,73±16,09		
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	Erkek	360	102,87±8,85	-,473	,636
	Kadın	140	103,30±10,12		

Tablo 4.2 incelendiğinde katılımcıların cinsiyetlerine göre ZEBSEYT ve alt boyutlarında ve ZEBSEYF düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p>.05$).

Tablo 4.3. Katılımcıların Yaşlarına Göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri

	Yaş	n	X± SS	F	P	LSD
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	18-21 ¹	213	79,52±14,63	3,143	,044*	1-3
	22-25 ²	268	81,36±14,39			
	26 ve üstü ³	19	87,57±11,72			
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	18-21 ¹	213	25,24±5,82	2,894	,056	-
	22-25 ²	268	25,26±5,87			
	26 ve üstü ³	19	28,52±4,84			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	18-21 ¹	213	104,77±16,88	4,011	,019*	1-3
	22-25 ²	268	106,63±17,48			
	26 ve üstü ³	19	116,10±13,85			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	18-21 ¹	213	102,52±9,04	,729	,483	-
	22-25 ²	268	103,23±9,49			
	26 ve üstü ³	19	104,78±6,95			

Tablo 4,3’de, katılımcıların ZEBSEYT ve ZEBSEYF düzeyleri yaş değişkenine göre incelendiğinde,

ZEBSEYT ölçeği alt boyutu olan sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum boyutunda 18-21 yaş ile 26 ve üstü yaş grubunda ve zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği toplam boyutunda ise 18-21 yaş ile 26 ve üstü yaş ve 22-25 yaş ile 26 yaş ve üstü gruplarında istatistiksel analiz sonucunda anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<.05$). Sportif etkinliklere ilişkin olumlu tutum ve zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik farkındalık ölçeği toplam boyutunda ise istatistiksel analiz sonucunda anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>.05$).

Tablo 4.4. Katılımcıların Bölümlerine Göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri

	Bölüm	n	X± SS	F	P	LSD
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	Öğretmenlik ¹	106	81,21±14,40	3,072	,027*	2-4
	Antrenörlük ²	201	80,46±15,67			
	Yöneticilik ³	115	78,41±14,72			
	Rekreasyon ⁴	78	84,74±9,48			
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	Öğretmenlik ¹	106	26,27±5,45	1,092	,352	-
	Antrenörlük ²	201	25,06±5,90			
	Yöneticilik ³	115	25,13±5,80			
	Rekreasyon ⁴	78	25,32±6,18			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	Öğretmenlik ¹	106	107,49±17,62	2,538	,056	-
	Antrenörlük ²	201	105,52±18,85			
	Yöneticilik ³	115	103,55±16,41			
	Rekreasyon ⁴	78	110,06±12,04			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	Öğretmenlik ¹	106	103,37±7,55	1,672	,172	-
	Antrenörlük ²	201	102,51±9,32			
	Yöneticilik ³	115	102,18±9,28			
	Rekreasyon ⁴	78	104,91±10,66			

Tablo 4.4’de katılımcıların bölümlerine göre ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği skorlarının karşılaştırılması incelendiğinde; sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum alt boyutunda antrenörlük eğitimi ile rekreasyon ve spor yöneticiliği ile rekreasyon bölümü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Sportif etkinliklere ilişkin olumlu tutum alt boyutunda, zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği toplam boyutunda ve zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik farkındalık ölçeği toplam boyutunda ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tablo 4.5. Katılımcıların Sınıflarına göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri

	Sınıf	n	X± SS	F	P	LSD
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	1. Sınıf ¹	93	79,27±13,89	4,641	,003*	1-4 2-3 2-4
	2. Sınıf ²	92	76,68±14,45			
	3. Sınıf ³	112	81,43±14,90			
	4. Sınıf ⁴	203	83,05±14,12			
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	1. Sınıf ¹	93	25,07±5,38	3,717	,012*	2-4 3-4
	2. Sınıf ²	92	24,55±6,36			
	3. Sınıf ³	112	24,46±6,74			
	4. Sınıf ⁴	203	26,39±5,08			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	1. Sınıf ¹	93	104,35±16,14	5,473	,001*	1-4 2-4
	2. Sınıf ²	92	101,23±17,82			
	3. Sınıf ³	112	105,90±17,27			
	4. Sınıf ⁴	203	109,45±16,81			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	1. Sınıf ¹	93	101,98±9,44	1,525	,207	-
	2. Sınıf ²	92	102,38±9,22			
	3. Sınıf ³	112	104,50±11,42			
	4. Sınıf ⁴	203	102,89±7,56			

Tablo 4.5’de katılımcıların sınıflarına göre ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği skorlarının karşılaştırılması incelendiğinde; ZEBSEYT ölçeği alt boyutlarından sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum boyutunda 1.sınıf ile 4.sınıf, 2.sınıf ile 3.sınıf, 2.sınıf ile 4.sınıf arasında, sportif etkinliklere ilişkin olumlu tutum boyutunda, 2.sınıf ile 4.sınıf, 3.sınıf ile 4.sınıf arasında ve zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği toplam boyutunda 1.sınıf ile 4. Sınıf, 2.sınıf ile 4.sınıf arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik farkındalık ölçeği toplam boyutunda ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 4.6. Katılımcıların Anne Eğitim Durumlarına göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri

	Anne Eğitim Durumu	n	X± SS	F	P	LSD
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	İlkokul ¹	350	80,93±14,55	,485	,788	-
	Ortaokul ²	95	80,52±14,84			
	Lise ³	26	80,11±13,19			
	Ön Lisans ⁴	3	85,00±8,71			
	Lisans ⁵	22	82,27±11,50			
	Lisansüstü ⁶	4	71,00±26,29			
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	İlkokul ¹	350	25,53±5,75	1,253	,283	-
	Ortaokul ²	95	25,74±5,15			
	Lise ³	26	24,11±6,57			
	Ön Lisans ⁴	3	25,66±8,38			
	Lisans ⁵	22	23,45±8,33			
	Lisansüstü ⁶	4	21,25±5,05			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	İlkokul ¹	350	106,47±16,94	,653	,659	-
	Ortaokul ²	95	106,27±18,35			
	Lise ³	26	104,23±16,79			
	Ön Lisans ⁴	3	110,66±17,09			
	Lisans ⁵	22	105,72±14,70			
	Lisansüstü ⁶	4	92,25±31,06			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	İlkokul ¹	350	102,26±8,72	6,081	,000	1-5, 1-6 2-4, 2-6 3-5, 3-6 4-6, 5-6
	Ortaokul ²	95	103,83±7,99			
	Lise ³	26	103,80±7,14			
	Ön Lisans ⁴	3	110,66±10,96			
	Lisans ⁵	22	111,13±15,18			
	Lisansüstü ⁶	4	91,25±18,46			

Tablo 4.6’da katılımcıların anne eğitim durumlarına göre ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği skorlarının karşılaştırılması incelendiğinde; ZEBSEYT ölçeği alt boyutları ve toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Anne eğitim durumu değişkenine göre ZEBSEYF ölçeği toplam puanında ise ilkokul ile lisans, ilkokul ile lisansüstü, ortaokul ile önlisans, ortaokul ile lisansüstü, lise ile lisans, lise ile lisansüstü, önlisans ile lisansüstü ve lisans ile lisansüstü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Tablo 4.7. Katılımcıların Baba Eğitim Durumlarına göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri

	Baba Eğitim Durumu	n	X± SS	F	P	LSD
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	İlkokul ¹	227	82,39±13,08	2,960	,012*	1-2 1-6 2-3 3-6 5-6
	Ortaokul ²	166	77,97±16,71			
	Lise ³	76	82,02±13,70			
	Ön Lisans ⁴	7	84,71±10,56			
	Lisans ⁵	19	83,84±8,42			
	Lisansüstü ⁶	5	68,60±12,81			
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	İlkokul ¹	227	25,44±6,07	,761	,578	-
	Ortaokul ²	166	25,46±5,24			
	Lise ³	76	25,26±6,03			
	Ön Lisans ⁴	7	26,00±5,50			
	Lisans ⁵	19	25,31±7,36			
	Lisansüstü ⁶	5	20,40±5,12			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	İlkokul ¹	227	107,84±15,62	2,574	,026*	1-2 1-6 3-6 4-6 5-6
	Ortaokul ²	166	103,43±19,45			
	Lise ³	76	107,28±17,43			
	Ön Lisans ⁴	7	110,71±14,77			
	Lisans ⁵	19	109,15±9,45			
	Lisansüstü ⁶	5	89,00±13,80			
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	İlkokul ¹	227	102,45±8,53	1,304	,261	-
	Ortaokul ²	166	102,53±9,75			
	Lise ³	76	105,00±9,19			
	Ön Lisans ⁴	7	107,28±11,36			
	Lisans ⁵	19	103,42±10,02			
	Lisansüstü ⁶	5	104,60±13,86			

Tablo 4.7’de katılımcıların baba eğitim durumlarına göre ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği skorlarının karşılaştırılması incelendiğinde; ZEBSEYT ölçeği alt boyutlarından sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum alt boyutunda ilkokul ile ortaokul, ilkokul ile lisansüstü, ortaokul ile lise, lise ile lisansüstü ve lisans ile lisansüstü arasında, ZEBSEYF ölçeği toplam puanında ise ilkokul ile ortaokul, ilkokul ile lisansüstü, lise ile lisansüstü önlisans ile lisansüstü ve lisans ile lisansüstü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < 0.05$). ZEBSEYT ölçeği alt boyutu olan sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum ve ZEBSEYT ölçeği toplam puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p > 0.05$).

Tablo 4.8. Katılımcıların Engelli Birey Varlığı Değişkenine göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF Düzeyleri

	Engelli Birey Varlığı	N	X± SS	t	P
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumsuz Tutum	Evet	131	81,03±13,38	,194	,847
	Hayır	369	80,74±14,85		
Sportif Etkinliklere İlişkin Olumlu Tutum	Evet	131	25,05±5,41	-,740	,459
	Hayır	369	25,49±5,98		
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam	Evet	131	106,08±15,77	-,088	,930
	Hayır	369	106,23±17,71		
Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık Ölçeği Toplam	Evet	131	102,94±7,33	-,068	,945
	Hayır	369	103,01±9,80		

Tablo 4.8 incelendiğinde katılımcıların engelli birey varlığı değişkenine göre ZEBSEYT ile alt boyutlarında ve ZEBSEYF düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p>.05$).

5. TARTIŞMA-SONUÇ

Bu bölümde Bingöl Üniversitesi öğrencilerinin; ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği düzeylerinin, cinsiyet, yaş, bölüm, sınıf, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve aile veya akrabada engelli birey varlığı değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği ele alınmaya çalışılmıştır.

Tablo 4.2’de yer alan katılımcıların cinsiyetlerine göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Analiz sonuçlarına göre ZEBSEYT düzeyleri ve ZEBSEYF düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir ($p>.05$). Literatür incelendiğinde; Kemeç ve arkadaşlarının (2018) tıp fakültesi öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada yer alan tıp öğrencilerinin zihinsel engelliği olan kişilerde sporun yarattığı etkiler açısından farkındalık düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Karademir ve ark. (2018) çalışmasında beden eğitimi öğretmenliği bölümü öğrencilerinin zihinsel engelliği bulunan kişilere karşı tutumlarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışmadan ortaya çıkan verilere göre, kadın öğrencilerin zihinsel engelliği bulunan kişilere yönelik tutumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları belirlenmiştir. Polatcanlı (2016) ve Yıldırım (2022)’nin yapmış oldukları çalışmalarda da katılımcıların cinsiyetlerine göre sporun engelliği bulunan kişiler üzerindeki farkındalıkları açısından anlamlı bir ilişkiye rastlanmadığı görülmüştür. Altınışık ve arkadaşlarının (2021) spor yöneticisi adayları üzerinde yapmış oldukları çalışmada katılımcıların zihinsel engelliğe sahip olan kişilerde sporun etkileri açısından farkındalık ölçeğinden alınan puanlar cinsiyet değişkeni açısından yorumlandığında kadın spor yöneticisi adayları lehine anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Bu çalışmanın araştırmamız ile paralel sonuçlar tespit etmediği belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre çalışmada yer alan katılımcıların cinsiyetlerine göre ZEBSEYT ve ZEBSEYF düzeyleri açısından cinsiyet ayrımı olmaksızın sporun engelliler üzerinde önemli bir yeri olduğunun bilindiği ve farklı cinsiyet grubunda yer alan katılımcıların sportif etkinlikler içerisinde faaliyet göstermelerinin de bu sonuca etkisinin olduğu söylenebilir. Ortaya çıkan mevcut durumun, kadın ve erkeklerin sosyal hayatta benzer

rolleri paylaşması, benzer meslek gruplarında yer alması, benzer farkındalık ve bilgi seviyesinde sahip olmaları ve benzer çalışma şartlarından dolayı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 4.3’de yer alan katılımcıların yaşlarına göre ZEBSEYT ölçeği alt boyutu olan sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum boyutunda 18-21 yaş ile 26 ve üstü yaş grubunda ve ZEBSEYT ölçeği toplam boyutunda ise 18-21 yaş ile 26 ve üstü yaş ve 22-25 yaş ile 26 yaş ve üstü gruplarında istatistiksel analiz sonucunda anlamlı farklılık belirlenmiştir ($p < .05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik paralel olarak yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar gözlemlenmiştir. Yıldırım (2022) çalışmada elde edilen veriler açısından beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yaş gruplarına göre zihinsel engelli bulunan kişilere yönelik farkındalık ve tutum düzeylerinde anlamlı farklılıklar tespit ettiği görülmüştür. Elde edilen bu sonuca göre ilerleyen yaşla beraber gelişen duygu durumu ve engelli bulunan kişilere yönelik tutumun olumlu anlamda arttığını söyleyebiliriz. Yıllar içerisinde engelli bireylerle olumlu etkileşimler, sosyal hayatta iç içe olmanın bu durumu desteklediğini söyleyebiliriz. Bireylerin ilerleyen yaşla beraber engelli bireylere karşı duygusal durumunu daha bilinçli hale getirdiğini de söyleyebiliriz. Çalışmada yer alan katılımcıların yaşlarına göre ZEBSEYT ölçeği alt boyutu olan spor faaliyetlerine ilişkin olumlu tutum ve zihinsel engelli bulunan kişilerin spor faaliyetlerine yönelik farkındalık ölçeği toplam boyutunda istatistiksel analiz neticesinde anlamlı farklılık belirlenmemiştir ($p > .05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik paralel olarak yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar gözlemlenmiştir. Kardaş ve ark. (2017) yapmış oldukları çalışmada, zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum düzeylerinin yaş gruplarına göre incelendiğinde anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p > 0,05$). Altınışık ve arkadaşları (2021) ve Polatcanlı (2016)’nın yapmış oldukları çalışmalarda da zihinsel engellilere yönelik farkındalık düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir. Ertuğral (2022) araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaşları ile farkındalık puanları arasında anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Elde edilen bu sonuca göre katılımcıların yaş ayrımı olmaksızın sporun engelliler üzerinde önemli bir yeri olduğunun bilindiği ve farklı yaş grubunda yer alan katılımcıların sportif etkinlikler içerisinde faaliyet göstermelerinin de bu sonuca etkisinin olduğu söylenilebilir.

Tablo 4.4’de katılımcıların bölümlerine göre ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği sonuçlarının karşılaştırılması incelendiğinde; sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum alt boyutunda antrenörlük eğitimi ile rekreasyon ve spor yöneticiliği ile rekreasyon bölümü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p<0.05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar gözlemlenmiştir. Dursun ve arkadaşlarının (2019) yapmış oldukları çalışmada öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri bölüm ile zihinsel engelli bulunan kişilerde sporun etkilerine yönelik tutum ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmemiştir. Elde edilen sonuç doğrultusunda bazı bölümler arasında oluşan bu farklılıklara sebep olarak sporun engelliler üzerinde olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkilerinin de oluşabileceği düşüncesi olabilir. Engelli bireyin spor yaparken kendini yetersiz hissetmesi, spor anında yaşayabileceği sakatlık ve yaralanmalar gibi benzer olumsuz etkilerin oluşma ihtimalinin düşünülmüş olduğu söylenebilir. Spor faaliyetlerine ilişkin olumlu tutum alt boyutunda, zihinsel engelli bulunan kişilerin spor faaliyetlerine ilişkin tutum ölçeği toplam boyutunda ve zihinsel engelli bireylerin spor faaliyetlerine ilişkin farkındalık ölçeği toplam boyutunda ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik paralel olarak yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar da gözlemlenmiştir. Ertuğral (2022)’nin yapmış olduğu çalışmasında bölüm açısından üniversite öğrencilerinin farkındalık puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Polatcanlı (2016) yapmış olduğu çalışmasında, katılımcıların öğrenim gördükleri/görev yaptıkları kurum değişkenine göre zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Elde edilen bu sonuç doğrultusunda katılımcıların buldukları bölümler gereği, eğitim aldıkları derslerde sürekli olarak sporla iç içe olmaları sporun sağladığı etkileri daha iyi anlayıp kavramalarına imkân sağlamıştır diyebiliriz. Bölüm ayrımı olmadan sporun engelliler üzerindeki önemli yerinin farkında olduğu ifade edilebilir.

Tablo 4.5’de katılımcıların sınıflarına göre ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği skorlarının karşılaştırılması incelendiğinde; ZEBSEYT ölçeği alt boyutlarından sportif etkinliklere ilişkin olumsuz tutum boyutunda 1.sınıf ile 4.sınıf, 2.sınıf ile 3.sınıf, 2.sınıf ile 4.sınıf arasında, sportif etkinliklere ilişkin olumlu tutum boyutunda, 2.sınıf ile 4.sınıf,

3.sınıf ile 4.sınıf arasında ve zihinsel engelliği bulunan kişilerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği toplam boyutunda 1.sınıf ile 4. Sınıf, 2.sınıf ile 4.sınıf arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmiştir ($p<0.05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar da gözlemlenmiştir. İlhan (2020)'nin yapmış olduğu çalışmasında, Spor Bilimleri Fakültesinde olan öğrencilerin zihinsel yetersizliğe sahip kişilerde sporun etkileri açısından farkındalık düzeylerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermediği saptanmıştır. Elde edilen bu sonuç doğrultusunda ilerleyen sınıf seviyesiyle gelişmekte olan duygusal duyarlılık ve engelliği bulunan kişilere yönelik tutum arasında olumlu ve doğru oranda bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. İlerleyen yılların engelliği olan yaşlılarla pozitif etkileşimler, kişilerin başkalarının duygusal halleri açısından daha bilinçli bir duruma getirir diyebiliriz. Zihinsel engelliği bulunan kişilerin spor faaliyetlerine yönelik farkındalık ölçeği toplam boyutunda ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Literatür incelendiğinde çalışmamız ile paralel sonuçlar elde edilen çalışmalara rastlanılmıştır. Yıldırım (2022)'nin yapmış olduğu çalışmasında beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının zihinsel engellilere yönelik farkındalık ve tutum düzeylerinde sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit etmediği belirlenmiştir. Ertuğral (2022)'nin yapmış olduğu çalışmasında araştırmanın alt problemlerinden birisi olan Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin zihinsel yetersizliğe sahip kişilerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri öğrenim gördükleri sınıf seviyesine göre farklılık göstermekte midir? sorusuna yönelik yapılan analiz sonucunda herhangi bir farklılık tespit edilmediği görülmüştür.

Tablo 4.6'da katılımcıların anne eğitim durumlarına göre ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği skorlarının karşılaştırılması incelendiğinde; ZEBSEYT ölçeği alt boyutları ve toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmemiştir ($p>0.05$). Anne eğitim durumu değişkenine göre ZEBSEYF ölçeği toplam puanında ise ilkokul ile lisans, ilkokul ile lisansüstü, ortaokul ile ön lisans, ortaokul ile lisansüstü, lise ile lisans, lise ile lisansüstü, ön lisans ile lisansüstü ve lisans ile lisansüstü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p<0.05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik paralel olarak yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar gözlemlenmiştir. Yıldırım (2022) yapmış olduğu çalışma da beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının anne eğitim

durumlarına göre engellilere yönelik farkındalık ve tutum düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Annesi düşük eğitim durumuna sahip beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının olumsuz tutumlarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar da gözlemlenmiştir. Ertuğral (2022) çalışmasında Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin zihinsel yetersizliğe sahip bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri anne eğitim seviyesine göre farklılık göstermekte midir? sorusuna ilişkin yapılan analiz sonucunda anlamlı ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuç açısından genellikle eğitim seviyesi yüksek olan annelerin, çocuklarıyla daha fazla iletişim halinde olması, başkalarının anlama açısından daha iyi bir empati yeteneğine sahip olması ve daha uygun, duyarlı bir şekilde davranmasını örnek gösterebiliriz. Eğitilmiş annelerin çocukları engelli gruplara yönelik davranışlarında daha olumlu sosyal etkileşim içerisinde olduklarını söyleyebiliriz.

Tablo 4.7’de katılımcıların baba eğitim durumlarına göre ZEBSEYT ölçeği ve ZEBSEYF ölçeği skorlarının karşılaştırılması incelendiğinde; ZEBSEYT ölçeği alt boyutlarından sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum alt boyutunda ilkökul ile ortaokul, ilkökul ile lisansüstü, ortaokul ile lise, lise ile lisansüstü ve lisans ile lisansüstü arasında, ZEBSEYF ölçeği toplam puanında ise ilkökul ile ortaokul, ilkökul ile lisansüstü, lise ile lisansüstü ön lisans ile lisansüstü ve lisans ile lisansüstü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar da gözlemlenmiştir. Ertuğral (2022)’nin yapmış olduğu çalışmasında anne eğitim durumu açısından üniversite öğrencilerinin farkındalık puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuca göre eğitim seviyesi yüksek olan babaların çocuklarının engelli bireylere yönelik bakış açılarında ve davranışlarında daha olumlu olduklarını ve sosyal hayat içerisinde engelli bireylerle daha iyi bir etkileşim içerisinde olduklarını söyleyebiliriz. ZEBSEYT ölçeği alt boyutu olan sportif etkinliklere yönelik olumlu tutum ve ZEBSEYT ölçeği toplam puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p > 0.05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik paralel olarak yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar gözlemlenmiştir. Yıldırım (2022) beden eğitimi ve spor

öğretmen adayları üzerine yapmış olduğu çalışmasında baba eğitim durumunun farkındalık ve tutum üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 4.8 incelendiğinde katılımcıların engelli birey varlığı değişkenine göre ZEBSEYT ile alt boyutlarında ve ZEBSEYF düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p>.05$). Literatür incelendiğinde zihinsel engellilerde beden eğitimi ve sporun etkilerine yönelik paralel olarak yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar gözlemlenmiştir. Dursun arkadaşlarının (2019) yapmış oldukları çalışmada öğretmen adaylarının ailede engelli birey olma değişkeni ile zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik tutum ölçeğinden almış oldukları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmemiştir. Ertuğral (2022) anne eğitim durumu açısından üniversite öğrencilerinin farkındalık puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Kemeç ve arkadaşlarının (2018) yapmış oldukları çalışmada da, araştırmaya katılan tıp fakültesi öğrencilerinin zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeylerinin ailede/akrabada engelli birey bulunup bulunmama değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Polatcanlı (2016)'nın yapmış olduğu çalışma incelendiğinde katılımcıların ailelerinde engelli olup olmama durumlarına göre sporun engelliler üzerindeki farkındalık düzeylerini etkilemediği belirlenmiştir. Yıldırım (2022)'nin yapmış olduğu çalışma da ise zihinsel engellilere yönelik farkındalık ve tutum düzeylerinin ailede ya da akrabalarda engelli birey varlığı değişkenine göre toplam farkındalık, olumlu tutum ve toplam tutum üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, ailesinde veya çevresinde engelli birey olsun veya olmasın engelli bireylere karşı ortak olumlu tutum ve farkındalığın oluşmasının sebebi olarak çağımızda engelli bireylerin toplum içindeki yerini almasıyla, ülkemizde engellilere yönelik yapılan farkındalık çalışmalarının artmasıyla, basın ve yayında ilgili haberlerde görülmesiyle, kaynaştırma eğitimlerinin çoğalması ve yaşamın pek çok alanında istemli istemsiz farkında olmaksızın engelli bireylerle ilişki içerisinde olunmasından kaynaklandığı söylenebilir. Araştırma sonucunda, katılımcıların yaş, bölüm, sınıf, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik tutum ve farkındalık düzeylerinin değerlendirmelerinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Cinsiyet ve aile veya akrabada engelli birey varlığı değişkeninde ise istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir.

6. ÖNERİLER

- Çalışmanın yalnızca Bingöl Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri tarafından oluşması çalışmayı sınırlı olarak kabul edilebilir. Bu sebeple ülkemizin farklı üniversitelerinde bulunan Spor Bilimleri Fakültesi veya Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin de değerlendirilerek daha büyük bir örneklem grubuna ulaşılabilir.
- Bu çalışmadaki örneklem grubu farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencileri de kapsayacak biçimde değiştirilerek bir araştırma gerçekleştirilip, elde edilen neticeler bu çalışmadaki neticeler ile karşılaştırılarak bölümler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarılabilir.
- Çalışma eğitim kurumları dışında kalan devlet ya da özel kurumlarda da yapılabilir.

KAYNAKLAR

Açak M, Karakaya YE, Tan Ç ve Coşkun Z. (2016). Investigation of the attitudes of students from exercise and sports education for individuals with disabilities department toward individuals with disabilities. *Turkish Studies*, **1** (4)1-8.

Akın S. (2015). Basketboldaki top hâkimiyeti çalışmalarının öğretilbilir zihinsel engelli çocukların el beceri gelişimine etkisi, *Uluslararası Spor Araştırmaları Dergisi*, **5** (1), 1-13.

Alavi M, Ardakanim MR, Lakeh M, Sajjadi H, Shati M, Noroozi M and Forouzan AS. (2018). Responsiveness of physical rehabilitation centers in capital of Iran: disparities and related determinants in public and private sectors. *Frontiers in public health*, **6** (4) 317.

Alsancak H, Tomruk H, Çatana N, Türkekul A ve Dolamaç N. (2013). *Engelli Hakları Başucu Kitabı*. Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, Ankara, 80 s.

Altınışik Ü, İlhan EL ve Kurtipek S. (2021). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık: Spor yöneticisi adayları üzerine bir araştırma. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **16** (2), 79-90.

Arcangeli L, Bacherini A, Gaggioli C, Sannipoli M and Balboni G. (2020). Attitudes of mainstream and special-education teachers toward intellectual disability in Italy: the relevance of being teachers. *International journal of environmental research and public health*, **17** (19), 7325.

Arslan C. (2014). Türkiye’de Bir İlk Olan Engellilerde Egzersiz ve Spor Eğitimi Bölümünün Kuruluş ve Gerekçeleri. 2. *Uluslararası Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongresi*, 2-4 Mayıs, Batman, ss.24-32.

Atan T, Eliöz M, Çebi M, Ünver Ş ve Atan A. (2016). Basketbol antrenmanın eğitilebilir zihinsel engelli çocukların motorik özelliklerine etkisinin incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, **7** (1), 29-35.

Auxter D, Pyfer J and Huettig C. (2005). *Principles and Methods of Adapted Physical Education and Recreation*. 9rd Edition, Academic Pres, St. Louis, 656 p.

Aygün Ö. (2004). *Zihinsel Engelli Çocukların Egzersiz Öncesi ve Sonrası Motorik Performanslarının Karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Sakarya, 81 s.

Bailey R, Armour K, Kirk D, Jess M, Pickup I, Sandford R and Education BP. (2009). The educational benefits claimed for physical education and school sport: an academic review. *Journal of research articles in education*, **24** (1), 1-27.

Baran F. (2012). *Zihinsel Engelli Çocukların Motor Beceri Öğreniminde Değişken Uygulamaların Edinim, Transfer ve Hatırlama Süreçlerinde Etkisinin İncelenmesi*. Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Bilimleri Ana Bilim Dalı, Antalya, 104 s.

Başkanlığı TBÖİ. (2008). *Özürllüler Kanunu ve İlgili Mevzuat*. 1. Baskı, T.C. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 567 s.

Beasley CR. (1982). Effects of a jogging program on cardiovascular fitness and work performance of mentally retarded adults. *American Journal of Mental Deficiency*, **86** (6), 609-613.

Biçer Y, Savucu Y, Kutlu M, Kaldırımçı M ve Pala R. (2004). Güç ve kuvvet egzersizlerinin zihinsel engelli çocukların hareket beceri ve yeteneklerine etkisi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, **3** (1), 173-179.

Bishop SR, Lau M, Shapiro S, Carlson L, Anderson ND, Carmody J and Devin G. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical psychology: Journal of Science and Practice*, **11** (3), 230.

Block ME and Obrusnikova I. (2007). Inclusion in physical education: A review of the literature from 1995-2005. *Adapted physical activity quarterly*, **24** (2), 103-124.

Bruininks RH and Chvat M. (1990). Research on the motor proficiency of persons with mental retardation. In Psychomotor therapy and adapted physical activity. In: Coppenolle HV and Simons J. (eds), *Better Movement Proceeding of the 2nd International Symposium. Belgium*, pp.43-69.

Chiang IT. (2003). *Effects of a therapeutic recreation intervention within a technology-based physical activity context on the social interaction of male youth with autism spectrum disorders*. Indiana University, 125 p.

Clarke HH and Clarke DH. (1978). *Developmental and adapted physical education*. New Jersey, 466 p.

Coleman D. (2000). Assisted suicide and disability. *Human Rights: Journal of the Section of Individual Rights and Responsibilities*, **27** (1), 1-11.

Çalışkan E. (2011). 1. Uluslararası Katılımlı Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongresi Kitabı. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Konya, 162 s.

Çatak PD ve Ögel K. (2010). Farkındalık temelli terapiler ve terapötik süreçler. *Klinik Psikiyatri dergisi*, **13** (1), 85-91.

Çavdar B. (2011). *Öğretilebilir Zihinsel Engelli Öğrencilerde Beden Eğitimi Ve Spor Aktivitelerinin Toplumsallaşma Düzeylerine Etkisi*. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Anabilim Dalı, İzmir, 60 s.

- Çevik O ve Kabasakal K.** (2013). Spor etkinliklerinin, engelli bireylerin toplumsal uyumuna ve sporla sosyalleşmelerine etkisinin incelenmesi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, **3** (2), 74-83.
- Çiğdem A.** (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürüllüğe Yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, **2** (1), 11-25.
- Deikman AJ.** (2007). Ben= Farkındalık. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, **16**, 355-369.
- Demirdağ M.** (2010). *Sporun Öğretilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Sosyalleşmeleri Üzerine Etkisinin Araştırılması*. Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Kütahya, 81 s.
- Dunn JM.** (1997). *Special Physical Education: Adapted, Individualized, Developmental*. Wisconsin, 634 p.
- Dursun M, Güler B ve Bozkurt TM.** (2019). Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklere Katılımına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **13** (3), 202-209.
- Eichsteadt CB and Lavay, BW.** (1995). *Physical Activity for Individuals with Mental Retardation Campaign*. Illinois, 47 p.
- Eripek S.** (1996). *Zihinsel Engelli Çocuklar*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eskişehir, 160 s.
- Eripek S.** (1998). *Zihin Engelliler*. Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir 255 s.
- Ersoy Ö ve Avcı N.** (2001). *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri Özel Eğitim*. Ya-Pa yayınları 208 s.
- Ertuğral A.** (2022) *Üniversite Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Spor Ana Bilim Dalı, Giresun.
- Filazoğlu G, Çokluk G, Kırımoğlu H, Öz AŞ ve İlhan EL.** (2015). The effects of physical education and sports on the self-concept of the children with mild mental disabilities. *International Journal of Sport Culture and Science*, **3** (3), 55-72.
- Frontera WR.** (2014). The world health organization disability action plan. *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation*, **93** (9), 737.
- Genç Y ve Çat G.** (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, **8** (1), 363-394.
- Gökcan K.** (2008). Özürülü çocuğa sahip ailelerin psiko-sosyal durumu ve özürülü çocukların yaşam becerilerinin geliştirilmesi. *Sosyal Hizmet Dergisi*, **2** (4) 85.

Groff DG, Lundberg NR and Zabriskie RB. (2009). Influence of adapted sport on quality of life: Perceptions of athletes with cerebral palsy. *Disability and rehabilitation*, **31** (4), 318-326.

Gülşen M. (2011). *Diz Osteoartritli Kadınlarda, Denge ve Kuvvet Çalışmasının Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara, 135 s.

Güvendi B ve İlhan EL. (2017). Effects of adapted physical activity applied on intellectual disability students toward level of emotional adjustment, self-managing and the socialization: Parent and teacher interactive research. *Journal of Human Sciences*, **14** (4), 3879-3894.

Heiden HG. (1996). Niemand darf wegen seiner Behinderung benachteiligt werden. . Reinbek, 253 p.

Hendry J and Kerr R. (1983). Communication through physical activity for learning disabled children. *Perceptual and Motor Skills*, **56** (1), 155-158.

İlhan EL ve Esentürk OK. (2014). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği (ZEBSEYFÖ) geliştirme çalışması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **9**(1), 19-36.

İlhan EL, Esentürk OK ve Yarımkaya E. (2016). Attitude scale of individuals having mental disabilities towards sports activities (zebseytö): Validity and reliability study Zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum ölçeği (zebseytö): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of Human Sciences*, **13** (1), 1141-1160.

İlhan E ve Kabak S. (2020). *Farklı Branşlardaki Öğretmenlerin Zihinsel Engelli Bireylerin Sportif Etkinliklerine Yönelik Farkındalık ve Tutum Düzeyleri*. Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara, 80s.

İlhan L. (2008). Zihinsel engelli çocuklar için beden eğitimi ve sporun genel gelişim süreçleri açısından önemi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, **33** (350), 17-24.

İlhan L. (2008b). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, **16** (1), 315-324.

Jaarsma EA, Dijkstra PU, Geertzen JHB and Dekker R. (2014). Barriers to and facilitators of sports participation for people with physical disabilities: A systematic review. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, **24** (6), 871-881.

Jeffree DM. (1986). *The Education Of Children And Young People Who Are Mentally Handicapped*. United Nations Educational, Scientific, And Cultural Organization, Paris, 84 p.

Karademir T, Açak M, Türkçapar Ü ve Eroğlu H. (2018). Beden eğitimi öğretmen adaylarının zihinsel engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **20** (3), 103-112.

Karasar N. (2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 368 s.

Karataş K. (1998). Özürlüler kentlerde özgürce yaşamak istiyorlar. *Ufku Ötesi Aylık Dergi*, **2** (4), 10-13.

Kardaş T, Kardaş B ve Sadık R. (2017). Zihinsel engelli çocuğu olan bireylerin çocuklarının sportif etkinliklerine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, **1** (2), 34-43.

Kemeç DG, Demir GT ve Koç S. (2018). Doktor adaylarının zihinsel yetersizliği olan bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalıkları. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, **3** (4), 153-168.

Kenyon GS and Mcpherson BD. (1973). *Becoming involved in physical activity and sport: A process of socialization. Physical activity: Human growth and development, Academic Press*, 303 p.

Kırımoğlu H, Dallı M, Yılmaz A ve Say M. (2017). Öğretmen adaylarının zihinsel engelli bireylerin sportif etkinliklerine yönelik tutum düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, **14** (4), 3116-3125.

Kırımoğlu H, Yılmaz A, Soyer F, Beyleroğlu M ve İlhan E. (2016a). Research of the awareness level of sports of physical education and sports teacher candidates towards the effects of sports in mentally insufficient individuals. *Journal of Physical Education and Sport Sciences*, **10** (1).

Kırımoğlu H, Yılmaz A ve Kaynak K. (2016b). An evaluation of pre-and in-service preschool teachers' attitudes towards sports activities of individuals with intellectual disabilities: *Kocaeli province example. British Journal of Education, Society & Behavioural Science*, **16** (3), 1-9.

Knafo A, Zahn C, Waxler C, Hulle VC, Robinson JL and Rhee SH. (2008). The developmental origins of a disposition toward empathy: Genetic and environmental contributions. *Emotion*, **8** (6), 737.

Konar N. (2003). Rehabilitasyon-engelliler sporu ve paralimpikler. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, **3** (4), 89-91

Kurtoğlu A. (2017). *Türkiye'deki Görme Engelliler Okullarındaki Spor Yapan ve Yapmayan Görme Engelli Öğrencilerin Fizyolojik ve Motorik Özelliklerinin Karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi T.C. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Malatya, 232 s.

Lee HM, Cheng C. K and Liao JJ. (2009). Correlation between proprioception, muscle strength, knee laxity, and dynamic standing balance in patients with chronic anterior cruciate ligament deficiency. *The Knee*, **16** (5), 387-391.

Maxwell GR, Granlund M and Augustine L. (2018). Inclusion through participation: understanding participation in the international classification of functioning, disability, and health as a methodological research tool for investigating inclusion. In *Frontiers in Education, Journal Frontiers Media SA*, **3** (41), 2-6.

Mestre MV, Carlo G, Samper P, Malonda E and Mestre AL. (2019). Bidirectional relations among empathy-related traits, prosocial moral reasoning, and prosocial behaviors. *Social Development*, **28** (3), 514-528.

Mitra S. (2013). A data revolution for disability-inclusive development. *Journal The Lancet Global Health*, **1** (4), 78-79.

Newell KM. (2012). *Motor Skills And Mental Retardation*. Academic Pres, Routledge, 308 p.

Okan MS ve Özdemir Ö. (2005). Çocuklarda mental retardasyon. *Güncel Pediatri dergisi*, **3** (2), 62-66.

Öztürk H ve Abakay U. (2014). Research of attitudes of the students studying in schools of physical education and sport toward disabled kids. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, **16** (3), 66-68.

Ölmez E. (2010). *Görme Engelli Bireylerin Sosyalleşme Sürecine Sporun Etkisi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara, 106 s.

Özcan GH ve Özer D. (2018). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin zihinsel engelli çocuklara yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Sağlık ve Spor Bilimleri Dergisi*, **1** (1), 39-51.

Özer DS, Süngü B ve Şılak B. (2005). Engelliler İçin Beden Eğitimi ve Spor. 3. *Beden Eğitimi Ve Spor Öğretiminde Yeni Ve Yaratıcı Yaklaşımlar Sempozyumu*, 21-22 Ocak, Ankara, ss.35-40.

Özer DS ve Özer K. (2007). *Çocuklarda Motor Gelişim*. Nobel Yayıncılık, Ankara, 239 s.

Özer DS. (2010). *Engelliler İçin Beden Eğitimi ve Spor*. 3.Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 212 s.

Öztabak MÜ. (2017). Engelli bireylerin yaşamdan beklentilerinin incelenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, **2** (9) 355-375.

Polatcanlı F. (2016). *Milli Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Görev Yapan Öğretmenler ile Üniversite Öğrencilerinin Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Kütahya, 134 s.

Ramazanoğlu F, Karahüseyinoğlu MF, Demirel ET, Ramazanoğlu MO ve Altungül O. (2005). Sporun toplumsal boyutlarının değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, **3** (3), 153-157.

Rarick GL, Widdop JH and Broadhead GD. (1970). The physical fitness and motor performance of educable mentally retarded children. *journal Exceptional Children*, **36**(7), 509-519.

Sargın N. (2010). Öğretmen adaylarının çatışma ve şiddete ilişkin farkındalık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, **4** (4), 601- 615.

Sarı E. (2016). *Çocuklarda Özgüven Gelişimi*. Net Medya Yayıncılık, Antalya, 165 s.

Savucu Y ve Biçer SY. (2009). Zihinsel engellilerde fiziksel aktivitelerin önemi. *Türkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences*, **1** (2), 117-122.

Schalock RL, Luckasson R and Tassé MJ. (2019). The contemporary view of intellectual and developmental disabilities: Implications for psychologists. *Journal Psicothema*, **31** (3). 223-228

Schalock RL, Verdugo MA and Braddock DL. (2002). *American Association On Mental Retardation. Handbook On Quality Of Life For Human Service Practitioners, Academic Pres, Washington*, 430 p.

Seaman JA and DePauw KP. (1982). *The New Adapted Physical Education: A Developmental Approach*. Academic Pres, Champaign, Illinois, 628 p.

Sezer F. (2012). Engelli bireylere yönelik olumlu tutum geliştirmeye yönelik önleyici rehberlik çalışması; Deneysel bir uygulama, *E-Journal of New World Science Academy*, **7** (1), 16-26.

Sherrill C. (1988). *Leadership Training in Adapted Physical Education, Human Kinetics Books, Champaign, Illinois*. 628 p.

Shirazipour CH, Evans MB, Leo J, Lithopoulos A, Martin GKA and Latimer AE. (2020). Program conditions that foster quality physical activity participation experiences for people with a physical disability: a systematic review. *Journal Disability and rehabilitation*, **42** (2), 147-155.

Short XF. (1995). *Individualized Education Programs. Adapted Physical Education And Sport*, Human Kinetics Books, Champaigne, Illinois, 628 p.

Siedentop MA, Mand C and Taggart A. (1986). *Physical Education Teaching And Curriculum Strategies For Grades 5-12*. Mountain View: Mayfield Publishing Company, Perth, 256 p.

Subaşıoğlu F. (2008). Üniversitelerin bilgi ve belge yönetimi bölümleri 'nin "engellilik farkındalığı" üzerine bir araştırma, *Bilgi Dünyası dergisi*, **9** (2), 399-430.

Sukan DH. (2013). *Fiziksel Aktivitenin Zihinsel Engelli Çocukların Sosyalleşmesine Etkisi*. Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Anabilim Dalı, Muğla, 64 s.

Şahin H. (2004). Engellilik kimin sorunu? Bireyin mi, Toplumun mu? *Öz-Veri Dergisi*, **1** (1), 40-50.

Şahin H ve Bekir H. (2016). Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **20** (3), 767-779.

- Şahin S. Iştan S.** (2010). Engelli Bireyler İçin Fiziksel Aktivite. 2. *Ulusal Engelli Bireyler İçin Fiziksel Aktivite Çalıştayı*, 11-13 Ekim, Çanakkale, 52 s.
- Şahsuvaroğlu TN.** (2003). *Eğitilebilir Zihinsel Engeli Olan İlköğretim Kademe Öğrencileri İçin Geliştirilen Mesleki Farkındalık Eğitiminin Değerlendirilmesi*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İstanbul, 162 s.
- Şenturan Ş.** (2007). *Yönetmel ve Örgütsel Açından İnsan Kaynakları*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 244 s.
- Tamer K ve Pulur A.** (2001). *Beden Eğitimi ve Sporda Öğretim Yöntemleri*. Kozan Yayıncılık, Ankara 232 s.
- Tatar Y.** (1997). *Özürlüler ve Spor*. Fiziksel Engelliler Vakfı Yayınları, İstanbul, 86 s.
- Tekkurşun DG, İlhan EL, Esentürk OK ve Kan A.** (2018). Engelli bireylerde spora katılım motivasyon ölçeği (ESKMÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **16** (1), 95-106.
- Temür E.** (2009). *Polimetrik ve Direnç Egzersizlerinin, Zihinsel Engelli Çocukların (10-15 Yaş) Kol ve Bacak Güç- Kuvvet Gelişimlerine Etkisinin İncelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Kırıkkale, 61 s.
- Turhal SN, Başkut YH, Altınışik Ü ve İlhan L.** (2022). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin sporun etkilerine yönelik farkındalık düzeyleri. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **17** (2), 194-206.
- Uçan İ.** (2018). 6 Haftalık Aerobik Egzersizin Sedanter Bireylerin Vücut Kompozisyonu Üzerine Etkileri, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **2** (2), 1-8.
- Ün N ve Çoknaz H.** (2003). Mental reterdasyon ve spor. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **5** (3), 171-180.
- WHO.** (1980). *International classification of impairments, disabilities and handicaps*. World Health Organisation, Cenevre 28 p.
- Winnick JP.** (1990). *Adapted physical Education and Sport, Human Kinetics Books*, Champaign Illinois, 628 p.
- Winnick JP.** (1995). *Adapted Physical Education And Sport. Human Kinetics*. Champaign Illinois, 628 p.
- World Health Organization.** (2015). WHO global disability action plan 2014-2021: Better health for all people with disability. World Health Organization, Cenevre 32 p.
- Yamaner F.** (1994). *Beden Eğitimi ve Spor Dersine Giriş Ders Notları*. Malatya, 249 s.
- Yetim A.** (2000). *Spor Sosyolojisi*. Topkar Matbaacılık, Ankara, 255 s.

Yetim AA. (2014). Engelliler Sporuna Sosyolojik Yaklaşım, 2. *Uluslararası Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongresi*, 2-4 Mayıs, Batman, 176 s.

Yıldırım A. (2022). *Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engelli Bireylerde Sporun Etkilerine Yönelik Tutum ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Konya, 79 s.

Yılmaz M, Tank S, İbiş S, Yılmaz B, Kestek S. (2006). 10-14 yaş grubu öğretilebilir zihinsel engellilerde makro dönem esneklik antrenman sonucu gelişmelerin incelenmesi, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, **8** (1), 1-4.